ספרטקוס

עיתון פוליטי בהוצאת ברית הנוער הקומוניסטי הישראלי

ביבי אפה תכנית כלכלית:

נתן לעשירים...

נתן למתנחלים...

נתן לצבא...

(עמ' 4-2)

התוכנית הכלכלית:

שינוי מבני עמוק לטובת העשירים

ראיון עם תמר גוז'נסקי

כולם מדברים עכשיו על התכנית הכלכלית ועל הקיצוצים שכלולים בה. מצד אחד אומרים שהקיצוצים האלה פוגעים בחלשים ומצד שני אומר שר האוצר שאין מאיפה לקצץ ושאם לא יכאב עכשיו קצת יכאב אחר כך הרבה יותר, כי המשק יתמוטט. מה את אומרת?

הקיצוצים בתקציבי הרווחה אינם מטרה בפני עצמה עבור האוצר. הגזירות הללו הן רק אחד המרכיבים של תכנית הממשלה והתאגידים הכלכליים לבצע שינוי מבני עמוק ומהותי בכלכלה הישראלית.

שינוי זה אמור להפוך את ישראל למדינה בה יש רק הגנה מינימאלית ביותר על זכויות העובדים כולל על זכות המאבק המקצועי. כך למשל, רבים לא שמו לב לשינוי שמבקשת הממשלה לעשות בכל הנוגע לזכות השביתה. עובדים הרוצים להכריז על שביתה צריכים כיום לאפשר "תקופת צינון" של 15 יום בין ההכרזה על השביתה לבין תחילתה הלכה למעשה. בתכנית הכלכלית החדשה מוארכת "תקופת צינון" זו לחודשיים ימים, ובכך מסרסת למעשה את נשק השביתה והופכת אותו לבלתי אפקטיבי.

עוד אמצעי להחלשת הכוח המאורגן של העובדים הוא ההפרטה. קחו לדוגמא את חברת החשמל: זו חברה שקשה להפריט כיום בשל קיומו של ועד עובדים חזק. משום כך מתגבשת יוזמה לפרק את החברה למספר חברות אשר כל אחת מהן עוסקת בשלב אחר בייצור ובשיווק החשמל. לכאורה צעד מנהלי גרידא. אולם למעשה הוא יגרום לפיצול ועד העובדים ולהחלשתו ויאפשר את מכירת כל אחת מן החברות הקטנות הללו לבעלי הון פרטיים. אותה מגמה מסתמנת גם ברשות הדואר. במקביל לביזור החברות הממשלתיות יפוטרו עובדים ותיקים שצברו זכויות סוציאליות שעלותן גבוהה עבור המעסיקים ובמקומם יישכרו עובדי חברות כוח אדם. בסופו של התהליך תיווצרנה מספר חברות פרטיות, רווחיות יותר (בשל הקיצוץ בעלויות ההעסקה) עם ועדים חלשים ועובדים החוששים להיאבק בשל אי-הביטחון במקום העבודה שלהם.

הטענה כאילו מהלך זה מחוייב המציאות לאור הגירעון הממשלתי היא אבסורדית. גירעון קיים מאז קום המדינה והיו תקופות שגירעון זה היה גדול אף יותר. הבה נזכור כי בתקופת מלחמת יום הכיפורים הי מצב המשק גרוע בהרבה והגירעון היה גדול יותר משהוא כיום. אולם אז איש לא דיבר על שינוי מבני כה עמוק ויסודי כמו זה העומד על הפרק כעת.

אז מה בעצם השתנה? מדוע המגמה החדשה?

מה שהשתנה הוא מעמדם של התאגידים הבינלאומיים. כיום מסוגלים תאגידים אלה לכפות על הממשלות את מדיניותם שבמרכזה סדרת צעדים שמטרתם להקל על תנועת ההון בשוק העולמי, הסרת המכשולים שמציבים האיגודים המקצועיים, הורדת מסים ומכסים וכיו"ב. בישראל בוטל הפיקוח על ההון לחלוטין כבר ב- 2001. כיום מתקבלים בברכה במערכת הכלכלית הישראלית תכתיבי ארגון הסחר העולמי ושאר ארגוני ההון הבינלאומי ומיושמים הלכה למעשה.

כיצד תשפיע התכנית הכלכלית על הנוער והצעירים בישראל?

התכנית הכלכלית תיצור למעשה שתי מערכות נבדלות עבור ילדים ונוער בישראל. מחד יהיו אלה שיחיו מתחת לקו העוני. עד למרץ 2001, עת אושרו הקיצוצים בקצבאות הילדים, היה כל ילד רביעי בישראל מתחת לקו העוני. הקיצוץ בקצבאות יוריד למעשה 75% מהן ובעקבותיו יהיה כל ילד שלישי מתחת לקו העוני. באוכלוסיה הערבית המצב חמור עוד יותר: עד לקיצוץ חי ילד אחד מתוך שניים בעוני וכעת יומר המצב וכל שני ילדים מתוך שלושה יחיו במצב זה. חשוב להבין כי המושג עוני הוא כללי מאוד ויש לו דרגות שונות. כאן מדובר על מניעת שירותים בסיסיים ביותר. הנה, לדוגמא, מחקר של משרד הבריאות שפורסם לאחרונה מראה כי מליון בני אדם בישראל סובלים מתזונה לקויה. מצב זה משפיע לא רק על בריאותם הפיסית אלא גם על התפתחותם האינטלקטואלית. הדבר נכון שבעתיים לגבי ילדים.

גם בחינוך מתקיים קיצוץ מתמיד. במשך השנתיים האחרונות קוצץ 20% מתקציב החינוך וכתוצאה מכך מקבל כל ילד שעת לימוד אחת פחות.

אל מול אוכלוסיה גדלה והולכת זו של עניים ומעוטי אמצעים, ישנה אוכלוסיה של בעלי אמצעים המסוגלים להעניק לילדיהם תנאי מחיה טובים ורמת חיים גבוהה ואף לרכוש עבורם חינוך משלים בשוק הפרטי, במסגרת מה שנקרא "החינוך האפור". הקיטוב בין שתי אוכלוסיות אלה הגדל ממילא כל העת, יתגבר כעת פי כמה.

חשוב לציין גם כאן שהקיצוצים בתקציבי הרווחה והחינוך אינם כל הסיפור. כמו בתחומים האחרים, גם כאן מתקיים תהליך שמטרתו

להוביל להפרטה ולחיזוק מעמדו ועצמאותו של ההון הגדול. כך למשל נעשים כיום מאמצים להלאים את האוניברסיטאות, הנהנות מאוטונומיה, ולהביאן תחת שליטתה של הממשלה. מטרת מהלך זה היא "לעשות סדר" במערכת האקדמית, לבטל את יכולתן של האוניברסיטאות לשלוט בגורלן, ולאחר מכן להפריטן. במקביל קמות מכללות פרטיות המציעות מסלולי לימוד לא-מחקריים.

מכל זה יוצא, שאלו אשר זכו לחינוך טוב ומלא בבתי הספר (כי להוריהם היו האמצעים לשלם עבורו בשוק הפרטי) יצליחו להיכנס לאוניברסיטאות ויוכלו גם לשלם את שכר הלימוד אשר, אם תתרחש ההפרטה, יהיה גבוה אף יותר משהוא היום. אלו שלא שפר עליהם גורלם ואין בידיהם האמצעים הכלכליים, ינותבו אל המסלול הלא מחקרי במכללות (במידה וסיימו את ביה"ס התיכון) ולא תהא להם גישה אל המקצועות היוקרתיים בתחום הטכנולוגיה, הרפואה וכיו"ב.

בישראל נעשה שימוש תכוף ונרחב בסכסוך הישראלי-פלסטיני הן כדי להצדיק את מדיניות הממשלה והן כדי להסיח את דעת הציבור ממנה כאשר היא דורסנית במיוחד. כאשר אנשים משתכנעים כי הם מצויים בסכנה קיומית מגורם חיצוני כלשהו, הנטייה הטבעית שלהם היא להתלכד, להניח בצד את חילוקי הדעות ביניהם ולהתגייס למאמץ המלחמתי.

אם התכנית הכלכלית בעצם פוגעת בציבור כל כך גדול של אנשים, ואם מי שמקדם אותה הוא חבר מפלגת השלטון שנבחרה ברוב גדול, כיצד את מסבירה את זה שהיא מיטיבה רק עם מיעוט קטן? איפה הפיקוח הדמוקרטי?

השלטון מיומן מאוד בשיטות שיווק שנועדו לגרום למדיניותו להתקבל בציבור גם אם לא כדבר חיובי הרי לפחות כבלתי נמנע. בישראל נעשה שימוש תכוף ונרחב בסכסוך הישראלי-פלסטיני הן כדי להצדיק את מדיניות הממשלה והן כדי להסיח את דעת הציבור ממנה כאשר היא דורסנית במיוחד. כאשר אנשים משתכנעים כי הם מצויים בסכנה קיומית מגורם חיצוני כלשהו, הנטייה הטבעית שלהם היא להתלכד, להניח בצד את חילוקי הדעות ביניהם ולהתגייס למאמץ המלחמתי. לכן מצב המלחמה המתמשך בישראל מאז הקמתה משרת את הממשלות השונות אשר, גם אם בדרגות שונות, שאפו כולן לייצב את המערכת הקפיטליסטית בישראל ולמנוע התגבשות אופוזיציה מעמדית.

הנה לדוגמא, ב- 25 במרץ 2003, הוחלט על קיצוץ של 25% בקצבאות הילדים. אולם באותו יום התרחש פיגוע בירושלים ותשומת ליבה של התקשורת הופנתה לאירוע זה. הקיצוץ נדחק אל העמודים הפנימיים של העיתונים ואל שולי מהדורות החדשות.

בנוסף לכך, מערכת החינוך, התקשורת ושאר גורמים בעלי השפעה על דעת הקהל, חוזרים כל העת על הטענה כאילו השיטה הקפיטליסטית היא שיטה מוצלחת ומנצחת וכי אלו הנפגעים ממנה הם קורבנות של חוסר מזל אישי ולא של איזה שהוא פגם מבני.

לבסוף, חולשתם של הכוחות המאורגנים של האופוזיציה גם היא תורמת להצלחת מערך התעמולה הממשלתי. ההסתדרות נחלשה מאוד ונמצאת במצוקה כספית, ועדי העובדים נפגעו כתוצאה מהתרבות עובדי חברות כוח האדם הבלתי מאוגדים. גם בזירה המפלגתית חל פיחות הן במספר המפלגות בעלות המחויבות לערכים ולאסטרטגיות סוציאליסטיים והן במספר התומכים בהן.

האם יש זווית הסתכלות ייחודית לקומוניסטים בעניין הזה? מהי תרומתנו למאבק כקומוניסטים?

למאבק שלנו כקומוניסטים ישנם שני מרכיבים עיקריים. הראשון הוא ההתנסות האישית. אנחנו נמצאים בכל הזירות בהן מתקיים מאבק עממי כנגד השיטה הקפיטליסטית וחולייה. אין המדובר רק במאבקים הארציים והמתוקשרים אלא גם באלו הקטנים יותר כמו מאבקים המנוהלים ע"י ועדי שכונות, קבוצות אקולוגיות, קבוצות נשים וכיו"ב. עצם קיומו של מאבק, עצם ההתגייסות אליו, מחזקת ומחדדת את החוש הביקורתי ומאפשרת לצאת מן המצב הפסיבי של קורבן למצב האקטיבי של לוחם הלוקח את גורלו בידיו ונאבק למען שינוי המציאות.

המרכיב השני הוא המרכיב האידיאולוגי. כל אותם מאבקים קטנים שהזכרתי הם מטבעם חלקיים. הם באים לעולם כדי לשרת מטרה מסויימת של קבוצה מסויימת בזמן ובמקום נתונים. רבים מהם נכשלים בדיוק משום שהם אינם לוקחים בחשבון את הכוחות המניעים את המערכת הכלכלית והפוליטית ואינם יוצרים את הקישור שבין המאבק המסויים שלהם לכל המאבקים האחרים. זהו תפקידם של הקומוניסטים. חמושים בכלים שהמרקסיזם נותן לנו אנו יוצרים את הקישור הזה, מחברים בין זירת מאבק אחת לשניה ומתווים את המסלול המשותף לכל המאבקים הללו, מסלול המוביל לשינוי הסדר החברתי והכלכלי במדינה.

תמר גוז'נסקי היא כלכלנית, חברת כנסת לשעבר וחברת הנהגת המפלגה הקומוניסטית הישראלית.

מי אחראי למשבר?

מאת: אור שי

לאחרונה, כמו בכל עת שביתה, נשמעים מכל-מיני כיוונים קולות המאשימים את מערכת הרווחה במשבר במשק, את השביתה בהרס הכלכלה הישראלית, את השובתים בעצלנות ואת הנהגת ההסתדרות בהשבתת המשק לצורך צבירת הון פוליטי אישי. "זה מאוד כואב לפטר עובדים", אומרים. "אבל חייבים להבין שזה מה שצריך לעשות. המשק במשבר בגלל מדיניות הקצבאות, ועכשיו צריך לצאת ממנו. ועדי עובדים סוחטים משכורות עתק וגוררים את הכלכלה למשבר, חייבים להפריט חברות ממשלתיות ולהפסיק את זה כדי להחיות את הכלכלה". מאמר זה נועד להסביר למה יש משבר, ממה הוא נגרם, מי אשם בו ומי צריך לשלם את הפסדיו.

המשבר הכלכלי הנוכחי הוא משבר של השיטה הקפיטליסטית ובעלי ההון. בשוק החופשי כל בעל הון מנסה להרוויח ככל יכולתו - משמע למכור כמה שיותר ולהוציא כמה שפחות. איך מוציאים פחות? כמה שפחות עובדים, כמה שיותר שעות כל עובד, כמה שפחות שכר ותנאים סוציאליים. לעובדים יש אינטרס הפוך לחלוטין - כמה שפחות עובדים מובטלים, כמה שפחות שעות בשבוע, כמה שיותר שכר ותנאים סוציאליים. על כן קיים מה שנקרא "מאבק מעמדי" או במינוח פחות מדוייק "מלחמת מעמדות".

ומה עם "למכור יותר"? השוק החופשי פועל לפי היצע וביקוש, זה ידוע לכל. אך בתחרות הפראית אין הרמוניה ואיזון של התאמה ביניהם כפי שחסידי הניאו-ליברליזם מבקשים להציג. בישראל בעל חברה צריך לשווק מוצריו לשישה מיליון איש. ניקח לשם דוגמא מוצר שיש לו ביקוש, חולצות למשל. בתחילה ההיצע יהיה קטן מהביקוש, המפעל ייצר פחות חולצות משקהל היעד של ששה מיליון האנשים יצרוך. אח"כ יגדיל בעל ההון את הייצור (את כמות החולצות המיוצרות) כדי להרוויח עוד כסף ע"י עוד מכירה, מניות של החברה יונפקו בבורסה ואט אט הייצור יצמח עד אשר לא יישאר ביקוש. גם אם מאוד-מאוד רוצים, כמה חולצות כבר אפשר למכור לששה מיליון איש?

ומה קורה כאשר ההיצע גדול מן הביקוש? בהכרח איש אינו קונה את המוצר. החברה, משמע בעל ההון שהיא בבעלותו, מפסידה כסף ונאלצת לסגור מפעלים. זה מה שנקרה המשבר, כשההיצע גדול מן הביקוש ויש להפסיק חלקים בייצור כדי לרדת לרמת הביקוש. זאת לעומת צמיחה, בה ההיצע קטן מהביקוש והייצור גדל אט אט כדי לספק אותו. משבר בתחום ייצור אחד גורר אחריו משברים בתחומי ייצור אחרים, משמע אם עובדים מפוטרים ממפעל טקסטיל הם יקנו פחות סבונים, אם בעלים של מפעל סבונים בהפסדים הוא לא יקנה מניות בחברת שעונים וכן הלאה.
אך ממשבר יוצאים. זוהי המחזוריות של הקפיטליזם. ברגע שהייצור (משמע ההיצע) קטן, מה שאומר מפעלים סגורים, בעלי הון פושטי רגל ועובדים מובטלים, הביקוש בסופו של דבר מצריך מחדש את המוצר הזה (אלא אם כן הוא עבר מן העולם). האוכלוסייה צריכה לקנות חולצות, ולכן או שהמפעל יקום מחדש או שבעל הון אחר יקים מפעל לייצור חולצות ויעסיק בו עובדים כדי לייצר את החולצות הללו, רק בשכר נמוך יותר ובלי תנאים סוציאליים - והסיפור יתחיל מהתחלה.

או שיוצאים מהמשבר ע"י הגדלת הביקוש. כך בעלי ההון שומרים על היצע גבוה (משמע מייצרים הרבה ומרוויחים על זה הרבה כסף) אך עדיין לא נכנסים למשבר כיוון שההיצע גבוה מן הביקוש. הכיצד מגדילים את הביקוש? קודם כל ע"י פירסום אגרסיבי, שבזכותו למשל המוני אמריקאים בולסים מזון מעל ומעבר לרמה שהם צריכים והיו רוצים ללא הפרסומות. שנית, ע"י הגדלה פיסית של שוק הצרכנים שניתן למכור להם - אם קודם דיברנו על שוק של ששה מיליון צרכנים, אחרי כיבוש השטחים מדובר על תוספת של 3.5 מיליון איש. שליטה על קולוניות או מדינות חסות נקראת אימפריאליזם, והיא הדרך של בעלי ההון לצאת ממשבר הייצור העודף. זהו השלב העליון של הקפיטליזם.

חלק מהסיבות למשבר היום נגרמו מהמשבר של 67' כשהקפיטליזם הישראלי יצא להרחיב את גבולותיו ואת שוק הצרכנים אליו הוא יכול לייצא את עודף הייצור שלו הוא זרע את הכיבוש, שהיום גובה מחיר של משבר בתחומים כמו תיירות ובזבוז מיליארדי שקלים מכספי הממשלה על ההתנחלויות והגדר. כשהפלסטינאים יצאו (ובצדק) להתקוממות נגד צבא הכיבוש נוצר צורך להשקיע עוד ועוד כספים בשימור הכיבוש עד שעתה יש צורך לכבוש עוד שווקים, ולכן שרון מחרחר מלחמה גם עם לבנון וסוריה.

המשבר נגרם בגלל הרצון של בעלי ההון להגדיל את הונם. בגלל שהם הגדילו והגדילו את הייצור כדי להרוויח עוד ועוד כסף, עד שההיצע היה גדול מהביקוש. לכן אין כל סיבה שהעובדים ישלמו את מחירו באובדן עבודתם, אובדן תנאיהם הסוציאליים וקיצוץ בשכרם. הדרישה מהעובדים "להדק את החגורה" או "להשתתף בכיסוי המשבר" היא צינית, כיוון שהם לא אלה שגרמו למשבר והאינטרסים שלהם למעשה מנוגדים לאלו שגרמו אותו. כל זאת בזמן שבעלי ההון מקבלים מהממשלה עוד הקלות במס בנוסף על אלה שכבר היו להם. קוראים לזה "הרפורמה במס", זו הדרך בה הממשלה עוזרת לאלפיון העליון לעבור את המשבר בלי לפשוט את הרגל.

זה רק מוכיח שהממשלה הנוכחית היא של בעלי ההון, גם ישירות (מוזס, אפל, גבריאלי, סיריל קרן) וגם בעקיפין - כיוון שאם בעלי ההון לא יממנו את קמפיין המפלגה היא לא תנצח, כיוון שאם הם יעבירו מפעלים לחו"ל הכנסות הממשלה יקטנו. לכן, מאחר שבמשבר אשמים בעלי ההון, המעט שאנו יכולים לדרוש מהם זה לא לפגוע בזכויות העובדים ולשלם מס אמיתי. צריך מס חברות אמיתי, לבטל את הרפורמה במס, מס על הבורסה ולבטל את שאר ההקלות על בעלי ההון. בו זמנית צריך להגדיל את זכויות העובדים - להפסיק את תכניות ההפרטה ולהלאים חברות שהופרטו (כדי להגדיל את כוח ועדי העובדים ולשתפם בכלכלה), להגביה את שכר המינימום, לעגן את זכות השביתה בחוק, להקים מגזר קואופרטיבי, להגדיל את סל התרופות ותקציבי הרווחה ולהפסיק את הכיבוש האימפריאליסטי השופך את דמנו על מזבח רווחי בעלי ההון. דרישת העל היא סוציאליזם, אבל בדרך יש את מדינת הרווחה, ועלינו להלחם עליה.

אך עלינו הקומוניסטים לזכור כי מדינת הרווחה היא אך ורק פשרה זמנית בין בעלי ההון לעובדים. לאלו אינטרסים מנוגדים לאלו, וגם אם אנחנו מצליחים כעת במאבקים המוניים קשים ליצור מדינת רווחה אנחנו לא יכולים להיות בטוחים כי בהזדמנות הראשונה בה העובדים לא יהיו במאבק יבטלו בעלי ההון את ההישגים. אנחנו יכולים לשים מבטחנו אך ורק במהפכה אשר תכונן משטר סוציאליסטי. כזו שתעביר את השליטה ממספר בעלי הון היושבים בכורסאותיהם ונותנים הוראות לפקידיה, לועדים דמוקרטיים של העובדים (שהם אלו העמלים במפעלים על ייצור המוצר). היא תעביר את השליטה במדינה ממוסדות ואישים משועבדים להון למועצות פועלים דמוקרטיות ולאסיפה הלאומית שלהן. היא תשים סוף לאימפריאליזם, תבטל את הגבולות הלאומיים ותכונן שלום אמיתי. מהפכה סוציאליסטית תיצור כלכלה המתוכננת לרווחתם של כל יושבי הפלנטה, ולא לרווחים של מעטים על חשבון סבלם ועוניים של רבים.

אור שי הוא תלמיד תיכון וחבר ברית הנוער הקומוניסטי הישראלי

התפקיד הסמוי של בית הספר

מאת: ארנת טורין

"אני יודע שלעיתים קרובות מטילים ספק בטיב בית ספרנו. העיקרון הנפלא שלהם אינו מוכר או אינו זוכה להערכה. ביסודו הריהו הובלת האיש הצעיר מייד, בגיל הרך ביותר, היישר אל תוך העולם כפי שהוא. זורקים אותו לבור מיים מטונפים, ישר לעניין ובלי הרבה דיבורים: תשחה או שתבלע בוץ! תפקיד המורים: לוותר על זהותם ולגלם אבות טיפוס של האנושות, שיפגוש האיש הצעיר בשלב מאוחר יותר בחיו. במשך ארבע עד שש שעות ביום הוא מקבל הזדמנות ללמוד גסות רוח, רוע לב ואי צדק. שום שכר לימוד אינו גבוה מידי עבור שעור כזה, אך הוא ניתן אפילו חינם אין כסף על חשבון המדינה" (ב. ברכט).

ישנו דימיון רב בין הקומפוזיציה של מבנה הכיתה ובית הספר למבנה אולם העבודה במפעלים. סגנון הישיבה בטורים מול המורה שאוב מבתי הספר של המנזרים של המאה השתיים עשרה באירופה (ואכן, למה לשנות? עוד לא עבר מספיק זמן מאז). צורת ישיבה זו מאפשרת מינימום של תקשורת בין התלמידים ומקסימום פיקוח של המורה.

במדעי החברה ניתן להצביע על שני כיווני חשיבה פוריים: הראשון – להפוך את הזר למוכר. משימה זו נופלת בחלקם של אנתרופולוגים. המאושרים בינהם זוכים במלגות כדי לחיות פרק זמן ממושך על שולי נהר האמזונס בוונצואלה או כדי לחקור את נוהגי עישון החשיש בג'אמייקה במתודה של תצפית משתתפת. בזכותם של ברי-מזל אלו הפכו מנהגים מסוימים מחידות סתומות למובנות. קפיצת באנג'י בניו זילנד, קידוש פרות בהודו, ה"פוטלאש" - חלוקת כל הרכוש האישי בחגיגה גדולה בקרב האינדיאנים של קנדה; כל אלו מקבלים פנים מוכרות יותר. אנו למדים כי מקורה של קפיצת הבאנג'י היא טקס מעבר, מקביל לטיול ההירואי בדרום אמריקה המקובל בחברתנו. קידוש פרות באיזורי מוכי רעב בהודו נועד לשמר את אופציית החלב. ואילו ה"פוטלאש" הוא מנגנון לחלוקה מחדש של הרכוש, לעצירה של צבירת הון ולשמירת האקולוגיה. אצלנו זה מקביל ל... לא, ...מצטערים...אין שום דבר שמקביל לזה בחברה המערבית.

כיוון מחשבה אחר ומאתגר עוד יותר הוא להפוך את המוכר לזר. הוא מתבצע על ידי אנתרופולוגים פחות מאושרים שלא הצליחו לקבל מלגות קיום בחו"ל ולכן הם נאלצים לחקור את החברה שלהם עצמם. המשימה היא לקחת פרטים מהיום יום שלנו ולהתבונן בהם כאילו ראינו אותם בפעם הראשונה בחיים ולשאול שאלות: מדוע תיקים וארנקים של נשים כבדים מאלו של גברים? מדוע ממוקמת הטלביזיה דווקא במרכז הסלון, מדוע לומדים בבתי הספר שלנו את חגי תשרי, שנה אחר שנה במשך שמונה שנים רצופות, מכיתה א' ועד כיתה ח'?

בפריזמה זו בואו נתבונן במוסד הבית ספרי. בגיל 6, כשכל הוויתו ומהותו של הילד אומרים משחק ותנועה אנחנו מושיבים אותו על כיסא עץ נוקשה אל מול שולחן פורמאייקה שרוט וחרוט. כך, בתנוחה הזאת ישב שם במהלך 12 השנים הבאות, שש עד שמונה שעות ביום עם הפסקות קצרות בנות מספר דקות. כל יום, ככה, בלי לזוז ובלי לדבר.

בשעות האלו שהילדים מבלים בבית הספר קיימת ציפיה מהם להיות ב"תפקיד התלמיד" כל הזמן. נאסר עליהם לדבר עם חבריהם וגם לא להתכתב (מה שתמוה מפני שאינו מפריע למהלך השעור), אסור להתנדנד על הכיסא, להתמתח ובטח לא להתהלך כדי לשחרר מעט את הרגליים. תלמידים מקבלים פקודות כל הזמן ואין להם כל מקום לבחירה או לשיקול דעת באשר למילואן.

אחת ההגדרות בספרות הרדיקלית מגדירה את תהליך החינוך כתהליך של הכפפה חוזרת ונישנית של הגוף והנפש. לא תמיד היתה הכפפה זו ממושכת כל כך, בתחילת המאה התשע עשרה הציעו בתי הספר באירופה ובאמריקה מסלול של ארבע שנות לימוד. מאז ועד היום חל תהליך של הארכת זמן השהייה בבית הספר. היום כוללת תקופת הלימודים של פרט עשר או שתיים עשרה שנה. 12 שנים מתוך החיים עוברים בישיבה ובהאזנה. וכל זאת למה? התשובה המיידית - כדי ללמוד! האמנם? מה נשמר ונזכר מכל אותם שעות רגעים וימים? מה אתם זוכרים מלורד רנדל, העליה החמישית, משוואה ריבועית, עמוס הנביא, מצלול, אקוויפר ההר, זוויות מתחלפות? האם אנו יושבים שם כדי ללמוד את אוסף הפרטים האלו או שמה הפוך, זה רק תירוץ כדי להושיב אותנו?

העובדה שמושיבים אותנו בין ארבע קירות לא אסתטיים במיוחד, ומן הקירות ניבטות אלינו כרזות של משרד ההסברה אומרת דרשני. שתיים עשרה שנה בתוך מוסד, מן הראוי שנתהה למה הוא קיים. המשאבים העצומים שהחברה משקיעה במוסד זה מחשידים שהוא חלק ממזימה הרבה יותר גדולה. מורים מתלוננים שתשעים אחוזים מהאנרגיות שלהם מנותבות להשקטה ולשמירה על השקט. האם לא עלה בדעתכם שכל האנרגיות האלו מופנות לשם מפני שהמשימה הזאת לא מתאימה לגוף ולנפש של ילדים, נוער, כל המין האנושי ואולי גם לכל עולם החי למעט פטריות כמהין?

ננסה לחשוב אז למה זה? את מי זה משרת או מה הפונקציה של הישיבה הממושכת הזאת? לשאלה זו שתי תשובות: תשובה שמרנית ותשובה רדיקלית.

ראשית נציין כי הפרדיגמות המרכזיות במדעי החברה נדרשו לשאלה זו מפני חשיבותו הרבה של החינוך. השכלתו של פרט נמצאת במתאם גבוה עם מעמדו והסטטוס החברתי שלו. כל מי שמגלה עניין בדרך שבה מוצבים אנשים לתוך מעמדות חברתיים יגלה עניין רב במוסד חברתי זה.

שמרנים ורדיקלים כאחד מצביעים על הפונקציה של בתי הספר כאמצעי חיברות ויצירת אחידות באוכלוסיה הטרוגנית. העברה של שפה, נורמות, ושעורי מורשת אמורה להבנות תרבות משותפת וזהות קבוצתית. בארצות מהגרים או בחברות המורכבות מכמה קבוצות אתניות ולאומיות יש לבתי הספר תפקיד מרכזי בעיצוב וביצירה של תחושת הלאומיות המדינית. החינוך אמור להקטין את פוטנציאל הקונפליקט בין הקבוצות השונות.

מנקודה זו נבדלות שתי הגישות. השמרנים רואים בבתי הספר מכשירים רציונליים, פחות או יותר, למיונם ולברירתם של האנשים המוכשרים. לפי רעיון זה, בניגוד לתקופה הפאודלית החינוך מאפשר מיקום מעמדי על פי הישג ולא על פי מוצא. יכולת ומאמץ מוערכים יותר מאשר יחוס וסטטוס מולד.

בתי ספר, על פי הגישה הרדיקלית, דווקא משמרים את אי-השוויון המעמדי. מערכת החינוך משקפת את הפערים החברתיים-כלכליים ותורמת לחיזוקם. יתר על כן, בתי ספר שונים מעמדית נבדלים בערכים שהם מחנכים אליהם. בניתוח מערכת החינוך האנגלית הציבורית והפרטית נמצא כי בתי ספר של המעמד הגבוה שמו את הדגש על ערכים של מקוריות, יצירתיות, פתרון עצמאי של בעיות, בעוד שבתי ספר של מעמד הפועלים תיווכו ערכים של צייתנות, דייקנות ומשמעת.

מרקסיסטים יתבוננו במערכת לא רק מנקודת מבט של תלמידים אלא גם ברמת מקרו. כדי לעקוב אחר האופן שבו נערך שימור אי-השוויון. נתונים סטטיסטים (ראו למשל פרסומי מכון אדווה) מדגימים כי בישראל, למרות תכנית הלימודים האחידה ישנם הבדלים מובהקים בין הישגיהם של תלמידים מקבוצות אתניות שונות. נראה כי מערכות חינוך שונות לחלוטין מתקיימות בפריפריה לעומת אלו של המרכז. בהקשר זה ראוי לציין כי חרף מאבקה הממושך של סיעת חד"ש לא ניתן מעולם תימרוץ של מורים לעבודה בנֶגב או לאיזה שהוא ישוב ערבי כמקובל לגבי עיירות הפיתוח.

המתודה המרקסיסטית לחקירת תופעות חברתיות מתחילה בבירור הנסיבות ההיסטוריות שבהן צמחה התופעה. נקודת פתיחה טובה היא לבדוק את הקשר בין התופעה החברתית ליחסי הייצור של אותה תקופה. לשמחת קוראינו, מרקסיסטים אחרים (Samuel Bowles & Herbert Gintis) כבר עשו זאת. וכך אנו למדים כי התפתחות מערכת החינוך-חובה והתרחבותה במהלך המאה העשרים קשורים לאופי המשתנה של העבודה ולתהליך הרחב יותר של תיעוש בחברה המודרנית.

בולס וגינטיס מראים שמבחינה הסטורית חינוך-החובה צמח לאו דווקא בערים העשירות והגדולות אלא בקהילות שבהן אחוז גדול מכח האדם הועסק בייצור ובעיקר במפעלי תעשיה גדולים. למה שהתעשיינים יהיו מעונינים בחינוך חובה? הייתכן שבתי ספר אלו החדירו ערכים ותכונות אישיות שהמעסיקים חשבו אותן לרצויות? שהתעשיינים האמינו שרק בתי הספר מסוגלים להבטיח להם כח עבודה יציב, יצרני וכנוע אשר יבטיח את התעשרותם?

חשוב לציין כי בתי הספר אז והיום לא הסתפקו בהעברה של נורמות של קבלת מרות והכפפה. כישורים בסיסיים של חשבון, שפה , התבטאות בכתב, משביחים ומתאימים אותנו לעולם העבודה בעידן של טכנולוגיות מתקדמות. חשוב להזכיר כי בכל מקום ואתר תומכים בתי הספר במדינה ובמטרותיה. בישראל למשל מתחיל הגיוס לצבא כבר עם השקיות לוועד למען החייל עוד בגן.

בתי הספר אז והיום לא הסתפקו בהעברה של נורמות של קבלת מרות והכפפה. כישורים בסיסיים של חשבון והתבטאות בכתב מתאימים אותנו לעולם העבודה בעידן של טכנולוגיות מתקדמות. חשוב להזכיר כי בכל מקום ואתר תומכים בתי הספר במדינה ובמטרותיה. בישראל למשל מתחיל הגיוס לצבא כבר עם השקיות לוועד למען החייל עוד בגן.

ישנו דימיון רב בין הקומפוזיציה של מבנה הכיתה ובית הספר למבנה אולם העבודה במפעלים. סגנון הישיבה בטורים מול המורה שאוב מבתי הספר של המנזרים של המאה השתיים עשרה באירופה (ואכן, למה לשנות? עוד לא עבר מספיק זמן מאז). צורת ישיבה זו מאפשרת מינימום של תקשורת בין התלמידים ומקסימום פיקוח של המורה. מבנה זה סוגל והותאם לאולמות הייצור של המאה התשע עשרה, קסרקטינים של מכונות טוויה או מכונות ממין אחר בניתוק מעובדים אחרים ובטווח הראיה של המשגיח. המשגיח מתנשא מעט מכולם מעל קתדרה המאפשרת לו לחלוש בעין ואוזן על כל העובדים. אלמנטים דומים נוספים הם השְעוֹנים על הקיר, שינון וחזרה, ואשליה של התקדמות ושוויון הזדמנויות.

קוריקולום סמוי

מושג שיסייע לנו להבין את האופן שבו פועל בית הספר לנירמול החברים בחברה הוא - הקוריקולום הסמוי.

המונח קוריקולום מתיחס לתכני תוכניות הלימודים הנלמדות בית ספר. אנחנו יודעים שהקוריקולום במדע בכיתה ו' כולל את "מבנה הצמח" והקוריקולום של לימודי הספרות בכיתה ז' כולל את "מגש הכסף" ואת המקאמות של אבן גבירול, אבל אין קורס ספציפי בצייתנות וקונפורמיות.

הקוריקולום הגלוי הוא זה אשר מוצהר וכתוב. קוריקולום סמוי משמעו אותם עמדות ודפוסי התנהגות שבתי ספר לא החליטו על הוראתם אבל הם נלמדים למעשה. כמו בקוריקולום הגלוי, מי שלומד אותו מתוגמל ומי שאינו מפנימו - נענש.

הנה מספר דוגמאות:

א. שיטת הציונים מקפלת את הרעיון של מי טוב יותר ומי פחות. רעיון זה מכשיר את הלבבות לקבלת רעיון אי השוויון כטבעי ומובן מאליו. אם היא קיבלה ממני יותר ממני בתנ"ך למה שהוא לא יקבל יותר שכר, יותר תרופות, יותר קרקע... ככה זה בעולם, תמיד יש מי שלמטה ומי שמעל.

ב. האיסור הקפדני על העתקות מביע את המסר שכל אחד אחראי להצלחתו או כישלונו האישי, ושסולידריות, תלות הדדית ושיתופיות הם ערכים מיותרים. פעם ניסיתי להפעיל בכיתתי שיטת לימוד והערכה בקבוצות. תלמידי כמעט העלו אותי על המוקד — מה?? שאני אקבל ציון נמוך בגללו?? למה מה קרה???

ג. דחיסת 40 תלמידים לחדר אחד, הוראה פרונטלית בעיקרה ואחידות בדרכי ההערכה לכולם מלמדת כי אסור לי לצפות שיתחשבו בשונות שבי, ביחודיות שבי. אני חייב להיות כמו כולם. לקרא באותו גיל, לפתור משוואה באותו פרק זמן, לכתוב חיבור באותו נושא.

ד. החינוך מסווג אנשים לקטגוריות. בבית הספר שבו אני מלמדת אנשי ה"שלש יחידות במתמטיקה" מתיחסים להקבצתם כסטיגמה שעליהם לשאתה בבושה. מערכת החינוך מלמדת אותנו שיש כל מיני סוגים של אנשים: בוגרי טכניון, בוגרי בי.איי כללי, נושרי בתי ספר תיכונים, תלמידי אקסטרניים, מועדון השבע מאות בפסיכומטרי וכן הלאה... בתי הספר קיבלו מן החברה רישיון להגדיר ולסווג אנשים לקטגוריות. מעניין לבדוק את הקשר בין קטגוריות אלו לקטגוריות חברתיות אחריות כמו מין, מוצא, מעמד (עוד על נושא זה בספרטקוס 2).

ה. מיהם התלמידים אשר מקבלים סנקציות בבית הספר? נראה כי תלמידים יצירתיים, תוקפניים ועצמאיים מקבלים מינונים גבוהים של סנקציות. מיהם התלמידים המתוגמלים? מי שיכול לדחות סיפוקים, לדבוק בחוקים ובהליכים סטנדרטיים, אנשים שניתן לסמוך עליהם.

האם בית הספר הוא מוסד טוטלי?

מוסד טוטלי הוא מושג שטבע סוציולוג בשם ארווינג גופמן. גופמן הצביע על דמיון בין שורה של מוסדות: בסיסי טירונים, מחנות ריכוז, מנזרים, פנימיות, בתי כלא. מה שמשותף בינהם זה שכולם מארגנים את חיי השוכנים בהם באופן טוטלי. הטירון יודע שבשעה 05:20 יש השכמה ובין 5:30 - 05:45 יש רחצה, ובבתי חולים לחולי נפש מכבים את האור תמיד בשעה 20:00. על אף שיש רצף בטוטליות של מוסדות כוללניים ולא כולם קיצוניים באותה רמה, הרי שהיסודות המארגנים המהותיים נותרים שווים. בכולם קיימת אבחנה ברורה בין אנשי הסגל לשוכנים ואין אפשרות להתנייד בין שני הסטטוסים. השוני מחוזק על ידי סמלים שונים. אנשי הסגל סועדים בחדר אוכל מרווח מתוך כלי זכוכית ואילו השוכנים אוכלים מכלי פלסטיק מוכתמים בצבע תכלת. השירותים של המורים נקיים ומאובזרים יותר ואסורה הכניסה לתלמידים.

במוסדות טוטליים בניגוד לחיים האמיתיים, השוכנים אוכלים, ישנים ועובדים באותו המקום עצמו. תופעה זו מאפשר להבנות מציאות שלמה ומובחנת מן החוץ. יתרונה של מציאות סגורה זו היא שהיא מאפשרת לאנשי הסגל להעביר סנקציות ופריבילגיות מספירה אחת לשניה: "הלשנת על חבר - תקבל תוספת סיגריות, לא ניקית כהלכה -אין ארוחת ערב".

האם בית הספר הוא מוסד טוטלי? כן, אני יודעת שהיינו רוצים לחשוב שכן, אבל כנראה שלא, לא ממש! במוסדות טוטליים כניסת החניך מעורבת במידה מסויימת של מחיקת הזהות הקודמת, כגון מתן מספר במחנות ריכוז או מתן שם חדש במינזרים בהודו. בבתי ספר אין כך הדבר, גם הניתוק הפיזי-חומות וגדרות המפרידים בין המוסד הטוטלי לחברה-הכללית אינו משמעותי במקרה של בית הספר. ואין לשכוח

שבית הספר נגמר אי שם בשעות הצהריים מה שמאפשר להמשיך את היום בהתרועעות עם אנשי שוליים ותמהונים.

מה שכן, המטרה של בית הספר והמוסד הטוטלי הן מטרות זהות. לשם מה קיים המוסד הטוטלי שואל גופמן את עצמו? וגם עונה – כדי לנרמל ולחברת מחדש. להעביר מערכת שלמה של נורמות וערכים בבלעדיות מסוכני חיבורות מתחרים.

במוסדות טוטליים כניסת החניך מעורבת במידה מסויימת של מחיקת הזהות הקודמת, כגון מתן מספר במחנות ריכוז או מתן שם חדש במינזרים בהודו. בבתי ספר אין כך הדבר, גם הניתוק הפיזי-חומות וגדרות המפרידים בין המוסד הטוטלי לחברה-הכללית אינו משמעותי במקרה של בית הספר. ואין לשכוח שבית הספר נגמר אי שם בשעות הצהריים מה שמאפשר להמשיך את היום בהתרועעות עם אנשי שוליים ותמהונים.

מילה טובה על מוסד בית הספר.

כל הנאמר עד כה צייר את מוסד בית הספר כשחור משחור, טוטליטרי ודכאני כמו בקליפ "החומה", אבל זה לא כל הסיפור. לבית הספר יש היבטים נשגבים. ההישגים שהאנושות הגיעה אליהם בזכות החינוך הממוסד אינם בטלים בשישים. אין להכחיש כי מצבם של ציבורים יודעי קרא וכתוב הוא טוב יותר מאלו שאינם. אין היתרון מצטמצם רק ליכולת למלא טפסים. החשיפה לאוצרות ספרות ואומנות, היכולת לחקור, להתארגן, ביתר יעילות, היא גם מפירותיו של בית הספר. 90% מהמדענים שחיו אי פעם חיים היום. תגליות כמו אנטיביוטיקה, ניאגרות, אינטרנט, הן פרי של השכלה ממוסדת.

ידע הוא כח, השכלה היא עוצמה. הציבורים שזכו לקבל חינוך בית ספרי בעקבות המהפכות הדמוקרטיות-עניים, נשים, שחורים-היטיבו את מעמדם בשוק העבודה ובחברה. האנושות שהתעלמה במשך כמה מאות שנים מהפוטנציאל האינטלקטואלי של עמים, מגדרים ומעמדות מסוימים הועשרה עד מאוד. ועל אף שכל זה אינו מוחלט הרי שבמידה רבה החינוך מאפשר לשפר תנאי שכר ומכאן איכות חיים. יש מתאמים אשר מדגימים שככל שאתה משכיל יותר אתה מרוויח יותר. המתאם אינו 100 אחוז אבל גבוה דיו מכדי שניתן יהיה להתעלם ממנו. אז הדילמה קשה -האם יש לבטל את מוסד בית הספר? מה אנחנו רוצים שיהיה במקום? אולי רק לשנות ולשפר?

פרקסיס

כל הפתרונות בעייתיים, התיאוריה המרקסיסטית וגם הניאו מרקסיסטית לא מציעה לנו דימוי מפורט של בית הספר העתידי בחברה המתוקנת. אנחנו נצטרך לעבוד יחד על הביטול או ההבניה מחדש של מוסד זה אחרי המהפכה (יום חמישי ב -16:00).

הנסיונות להקים בתי ספר אלטרנטיביים (חופשיים, פתוחים, דמוקרטיים, וכדומה) מעלים כי בעיית הסמכות, השלטת המשמעת והמוטיבציה לא נפתרו בהם. מה שכן, תלמידים הרגישו בהם הרבה יותר טוב נפשית ופיזית. וזהו ממצא שאין להמעיט בחשיבותו.

עוד מבין אלו שנדרשו לאלטרנטיבה כדאי לציין את מקרנקו. מקרנקו בספרו "הפואימה הפדגוגית" גרס שיש לתת יותר כח וחופש בחירה לחברת הילדים לעצב כל תחום בחייהם. החל מתכני הלימודים ועד לסדרי היום יום. וכמובן את פאולו פררה אשר בספרו "פדגוגיה של מדוכאים" מציע להשתמש בבית הספר כדי לחתור תחת אושיות הסדר הקיים. פררה מאמין שניתוח מרקסיסטי של החברה יוביל את התלמידים לתובנה של מצב הדיכוי ולרצון לשינוי מהפכני. אסור לי להיות סמכותי אומר פררה, עלי להיות דמוקרטי רדיקלי, אחראי ומנחה. לא מנחה של התלמידים והתלמידות אלא מנחה של התהליך שבו אני שרוי עימם, לעבוד עימם ולא עליהם. תפקיד המורה הוא לשחרר, הוא מחוייב לחשוף בפני תלמידיו את ה"אמת" ולהניע אותם לתיקון חברתי. מזכיר לכם מישהו ממוריכם? לא?? מעניין!!

אל תאשימו את המורים, מי שמסתכל על מורים ורואה בהם אשמים טועה בדיוק כמו הפועל שמסתכל על אחראי המשמרת. הדבר הקל ביותר הוא להאשים את המורים אבל גם מורותיכן שבויות באותה מערכת. אתם יכולים וצריכים להעצים אותן. גשו אליהן, הציעו להן לחרוג מפעילויות מובנות ושגרתיות. להקרין סרט בנושא, לדון במאמר אקטואלי. זיכרו שתגמולים עובדים טוב יותר מסנקציות: גלו ענין בחומר, שבחו אותן על שעור מעניין. הציעו להן להיות שותפים שלהן בהוראה. קחו נושא מעניין - עַבּדו אותו בעצמכם לשעור. בקשו מהם ללמד על נושאים המענינים אותכם. בקשו להתדיין, לחקור, לעבוד בזוגות ובקבוצות. האמינו בכוחותיכם להוביל שינוי והביאו אותו.

ארנת טורין היא מורה, פמיניסטית וחברת הנהגת המפלגה הקומוניסטית הישראלית.

חייזרים מן המזרח התיכון:

ערבים ופלסטינים בספרות המד"ב המערבית

מאת: איריס בר

בחמישים השנים האחרונות, פורסמו ונקראו יצירות מדע בדיוני - ספרים, מגזינים וחוברות קומיקס - כמעט יותר מאשר כל ז'אנר ספרותי אחר, בהשאירם מאחור סוגים אחרים של ספרות פופולארית: ספרי מסעות, ספרי מתח ופעולה ורומנים רומנטיים.

המד"ב הינו ז'אנר ספרותי צעיר יחסית. מקובל לראות בספרה של שלי "פרנקנשטיין", שנכתב במחצית המאה ה-19, את ספר המד"ב הראשון. בספר זה מתואר מדען המנסה "להתחרות" באלוהים ולברוא "אדם" בדמותו ובצלמו. ספרי מד"ב מוקדמים מפורסמים אחרים הם ספרי הרפתקאות של ז'ול וורן (ביניהם "20,000 מיל מתחת פני המים", "המסע לירח" ו"מסע לבטן האדמה"), וספריו של ה.ג. וולס "מלחמת העולמות" ו"מכונת הזמן". ספרים אלא נכתבו לקראת סוף המאה ה-19 ותחילת המאה ה-20, ורבים מהם נשאו בתוכם ביקורת חברתית.

המד"ב התפתח באחדות מהמדינות המתועשות בתקופה של התפתחות טכנולוגית מואצת וגילויים מדעיים רבים — תקופה בה התפתחויות והמצאות מדעיות תופסים את מקומם של הנס והקסם. ואכן, ספרי מד"ב רבים עוסקים בהתמודדות האנושות אל מול טכנולוגיה חדשה. המקומות המופלאים "שמעבר לשבעת הימים" נמצאים על כוכבי לכת זרים המקיפים שמשות המרוחקות אלפי שנות אור, ואת מקומם של עופות הפלא ואנשי הפרא תפסו חייזרים, מאחר ועל כל שיבר מאדמת כדור הארץ כבר צעדנו, שמענו אודותיו ברדיו וצפינו בטלוויזיה, ואנו יודעים היטב שאת הניסים והפלאות לא נמצא שם.

סדר חברתי קפיטליסטי ואורח חיים זעיר בורגני תוארו כקיימים לא רק בקרב בני האדם, אלא גם בקרב חייזרים החיים במרחק שנות אור רבות מכאן, ובאימפריות גלאקטיות האמורות להתקיים אלפי שנים רבים בעתיד. דוגמא משעשעת מופיעה בסיפור "מפגש ראשון". בני האדם מוצאים שהחייזרים הם "בדיוק כמונו..." אמנם הם נושמים כלור, ורואים באינפרא אדום, אבל החברה שלהם מורכבת משני מינים החיים במשפחות מונוגמיות עם כמה ילדים. חשוב לציין שבספרי מד"ב שנכתבו ע"י נשים (וכן בעולם השלישי) החברות החייזריות שונות לחלוטין.

מסיבה זו אין לבלבל את ספרות המד"ב עם ספרות המסעות של תקופת ימי הביניים, כגון סיפורי "המלך ארתור ואבירי השולחן העגול" או עם סיפוריו של אלדד הדני מהמאה התשיעית לספירה שנתן תיאור מפורט ביותר על תרבותם של "עשרת השבטים האבודים" שמעבר לנהר סמבטיון.

המד"ב התפתח בתקופה בה פעולותיו והישגיו של האדם הופכים לפחות אינדיוידואליים ויותר חברתיים. האדם הקדמון בנה לבדו את בקתתו - אך נחוצה קבוצה של בנאים בכדי לבנות בית מודרני, אפילו קטן. ארכימדס גילה את הדרך למדוד את המשקל הסגולי של חומרים בעודו יושב לבדו באמבטיה - אך הגילויים המדעיים של ימינו מתבססים על טכנולוגיה גבוהה המצריכה תקציבים וציוד שבד"כ אינם בהישג ידו של הפרט. המשורר בן המאה ה-19 ערבב בעצמו את צבעיו, וצייר בחדרו המבודד. סרט, לעומת זאת, הינו פעולה משותפת של עשרות אנשים.

מציאות זו מהווה את אחד מעמודי הבסיס של הז'אנר הספרותי: בעוד שברומן הקלאסי (ואפילו ברומן ההיסטורי) המציאות ההיסטורית-חברתית מהווה רקע להתפתחותן של הדמויות, במרבית ספרי המד"ב הדמויות מהוות רקע - דרך להמחיש - מציאות טכנולוגית ו/או חברתית - שהיא השתקפות או הטלה של המציאות החברתית של הסופר וקהל הקוראים. (דוגמא מצויינת לכך ניתן למצוא בספרו של האמריקאי ר' היינלין "לוחמי החלל" העוסק במלחמה בחלל של בני אדם כנגד חייזרים המחבר רוצה להדגיש שלא קיימת אפלייה בין בני האדם מכל העמים והמינים. דבר זה מושג בכך שהגיבור שחור, וע"י איוש תפקידי קצונה ותפקידים קרביים ע"י אדם מהמזה"ת ואשה היספאנית. לאשה יש "גוף משגע" - הדבר מוזכר, למרות שהוא לא משרת שום דבר בתוך הסיפור. את היותו של הגיבור שחור אנו מגלים במקרה, כשהוא מסתכל בראי ו"פרצופו השחור מחייך אליו" ושוב פעם, היותו 'שחור' הינה עובדה סכמתית, שהסופר אינו מפתח, והדבר היחידי אותה היא משרתת היא הרושם שהחברה האנושית היא חברה ליברלית.

מאפיין נוסף של ספרות המדע בדיוני הוא שהיא משתנה במהירות רבה בהתאם לשינויים באתוס החברתי במדינות בה ספרות זו נכתבת. דוגמא לכך ניתן לראות בשינוי היחס למלחמה ולהתנגדות לכיבוש בספרות מד"ב אמריקאית בין שנות ה-50' - 60' (אחרי מלחמת העולם השנייה) לשנות ה-70' (אחרי מלחמת ויאט-נאם). אחרי מלחמת העולם השנייה תמונת המלחמה בעיני האמריקאים הייתה רומנטית, ברורה והרואית מאד; גם החייל הפשוט ביותר יודע את מטרותיה ולוחם בנחישות למען חבריו ואומתו, בתמורה למאמציו הוא מתוגמל. לחייל מוכשר קל לטפס בסולם הדרגות במהירות. המשטר הוא תמיד צודק ותמיד חכם, הנתינים נאמנים לו ויודעים ששיטתו היא הצודקת. נוצרת זהות מוחלטת בין המשטר (הוא אוליגרכיה צבאית פסאודו-דמוקרטית), לבין המלחמה: המלחמה צודקת ולכן המשטר צודק. לא קיים שמץ של אירוניה או ביקורת. חוויות המלחמה האימפריאליסטית חסרת התוחלת בויטנאם שהסתיימה בתבוסה אמריקאית בשנות ה-70' הולידו תמונת מלחמה אחרת לחלוטין: המלחמה נצחית, מתוארת ככאוס מוחלט, ללא גיבורים וללא מנצחים. המשטר פועל מתוך אינטרסים צרים שלו, המנותקים מהאינטרסים של העם.

המערב ו"שאר העולם" במדע הבדיוני.

עד ראשית שנות ה-60' בני האדם גיבורי ספרי המד"ב שנכתב באירופה המערבית היו אירופאים, ובני האדם בספרי המד"ב האמריקאי היו אמריקאים. גם כשהגיבורים תוארו כתושבי אפריקה או אסיה, כשחורים, הספאניים או בני המזה"ת (כמו גיבורי "נחתי החלל" של היינלין או "קץ הילדות" של א.ס. קלארק) בתיהם, שכונותיהם והערכים שלהם נוצרו בעיירות הפרוורים האמריקאיות של בני המעמד הבינוני הלבן: ההבדל בין עלי, הנער המצרי המופיע ב"המשחק של אנדר" לבין חבריו האמריקאים מתמצה בכך שהוא אומר "סלאם עליכום" בהיכנסו לחדר במקום "היי".

סדר חברתי קפיטליסטי ואורח חיים זעיר בורגני תוארו כקיימים לא רק בקרב בני האדם, אלא גם בקרב חייזרים החיים במרחק שנות אור

רבות מכאן, ובאימפריות גלאקטיות האמורות להתקיים אלפי שנים רבים בעתיד. לדוגמא לכך ניתן לראות בסדרת "המוסד" של אסימוב, או בספרו של פארמר "המאהבים" בו חברה של חרקים במרחק שנות אור מכדור הארץ מזכירה את החברה האמריקאית של שנות ה-50'. דוגמא נוספת ומשעשעת מופיעה בסיפור "מפגש ראשון". בני האדם מוצאים שהחייזרים הם "בדיוק כמונו..." אמנם הם נושמים כלור, ורואים באינפרא אדום, אבל החברה שלהם מורכבת משני מינים החיים במשפחות מונוגמיות עם כמה ילדים. חשוב לציין שבספרי מד"ב שנכתבו ע"י נשים (וכן בעולם השלישי) החברות החייזריות שונות לחלוטין.

לצד העולמות ה"רפובליקאים-קפיטליסטים" המאוכלסים באופן אקסקלוסיבי בבני המעמד הבינוני (וכמה מיליונרים) תוארו עוד כמה עולמות בספרי המד"ב: עולמות בהן שוררים אנרכיה ועוני (בעיקר בעקבות אסונות טבע או מלחמות), ומדינות הנשלטות ע"י משטרים דיקטטורים דכאניים (קומוניסטים, פשיסטים או דתיים). עולמות אלה הופיעו בז'אנר מיוחד של ספרי מד"ב המכונה ספרי דיסטופיה (ההפך מאוטופיה - החברה האידיאלית). מרבית הספרים שנכתבו במסגרת ז'אנר זה כוללים ביקורת חברתית כנגד החברה הצרכנית-הקפיטליסטית והשתלטות תאגידי ענק על החברה האנושית.

ספרי דיסטופיה שנכתבו במערב אינם מתמקדים, בניגוד למקובל לחשוב, בביקורת על חיים במשטרים קומוניסטיים - אם כי ספרים רבים שנכתבו בתקופת המלחמה הקרה בארה"ב עסקו במאבק כנגד "הסכנה האדומה". "סכנה" זו תוארה בד"כ במושגים של השתלטות חייזרים המגבילים את התחרות, היוזמה והרצון החופשיים של בני האדם, וכופים עליהם מחשבה אחידה (ראה: ה"בורג" מסדרת "מסע בין כוכבים" "לוחמי החלל" ו"שליטי הבובות" של היינלין, והסרט "פלישת חוטפי הגופות"). מבין הספרים המעטים שביקרו חברתית את גוש המדינות הסוציאליסטיות התפרסמו ספריו של ג'ורג' אורוול, "1984" והמשל "חוות החיות". אורוול, פעיל שמאל בריטי, נטל בספריו חלק בויכוח שהתקיים בתוך השמאל בין זרמים מרכסיסטיים, אנרכיסטיים וסוציאל-דמוקרטיים. אורוול אינו מבכה בספריו את ביטול "כלכלת השוק החופשי", וביקורתו מתמקדת בשאלות חופש הביטוי וההתארגנות - ויותר מכך, בשאלת אי-השוויון וזכויות היתר של הביורוקרטיה.

כמו כן ניתן למצוא בספרות מד"ב ממלכות פיאודליות שאין כל הצדקה טכנולוגית/חברתית/כלכלית לקיומן. אין לי כל מושג מדוע אנשים נהנים להתרפק על העולם הפיאודלי - עולם בו 97% מהאנשים היו עבדים וצמיתים עניים... לעתים נראה לי שההצדקה היחידה לקיומם של רוב העולמות הפיאודליים בספרות המודרנית היא שהם מהווים רקע אידיאלי לעלילות גבורה ואהבה, ולקרבות חרבות וגלימות מתנפנפות קלים לציור בחוברות קומיקס ומצטלמים יותר יפה בסדרות טלויזיוניות. בכל אופן, אם אעלה בדל רעיון שיכול להסביר תופעה מוזרה זו - אני מבטיחה לחלוק בו עם הציבור הרחב (פחות או יותר).

הערבים במד"ב - חולית: מהפידאיון של אצול ועד ל"ג'יהאד הבוטלריאני"

אחד הספרים הראשונים בהן תוארה במקום מרכזי חברה לא מערבית הוא הספר "חולית (Dune) אשר פורסם ב-1965 ע"י הסופר האמריקאי פרנק הרברט. הספר נחשב לספר גדול לא כל כך בגלל עלילתו המסובכת ומלאת המזימות, כמו בגלל הצלחתו של הסופר לבנות חברה בעלת היגיון אקולוגי (אם כי לאו דווקא הגיון היסטורי) להתפתחותה. הספר מתרחש ביקום שונה: אלפי שנים בעתיד, ושנות אור הרחק מכאן. היקום מאוכלס בעיקר ע"י בני אנוש ונשלט ע"י אימפריה גלאקטית פאודלית. הזמן הוא אלפי שנים אחרי "הג'יהאד הבוטלריאני" - קמפיין בו חיסלו בני האדם את המחשבים בעלי האינטיליגנצייה המלאכותית.

קמפיין חיסול המכונות האינטיליגנטיות מוצג באור חיובי, מאחר והוא מנע את השתלטות הטכנולוגיה על המין האנושי (ראה מטריקס) - אך נשאלת השאלה האם הקמפיין מכונה "ג'יהאד" ולא "מסע צלב" מאחר ויותר קל לקורא המערבי לזהות את הג'יהאד/האסלאם עם מסע (ולו חיובי) כנגד הקדמה והטכנולוגיה.

המקום בו מתרחשת רוב עלילת הספר הראשון הוא כוכב הלכת המדברי אראקיס המכונה "חולית" מאחר והוא מכוסה כולו בדיונות. השליטה בכוכב מהווה שליטה בתחבורה הבין כוכבית מאחר והוא המקור היחידי ל"סם" (spice) שבלעדיו אי אפשר לנווט בחלל - מקומם של ה"סם" ואראקיס במאזן הכוחות הגלאקטי מזכיר מאוד את מקומם של המזה"ת והנפט - ואכן גורלם של השניים מקביל: השליטה בכוכב נתפסת כאינטרס חיוני של המעצמה - ולתושבי המקום נועד תפקיד של נתינים. תושבי כוכב הלכת - "בני החורין" ("דררים", מהמילה "דרור" בתרגום העברי) הינם שבטים מדבריים נועזים ונודדים, שהסתגלו לחיים בעולם כמעט חסר מים ומאוכלס במפלצות מסוכנות כגון תולעת החול הענקית הטורפת יצורים בלתי זהירים הנעים על חולות המדבר. מנהגיהם של תושבי חולית מוצגים כנובעים מהסתגלות לתנאים האקולוגיים של הכוכב - אך בחינה מדוקדקת מראה לנו שהמנהגים המתוארים הינם תאור מוגזם של מושגי "הכבוד" ו"הכנסת האורחים" הבדווים כפי שיכלו להופיע בספר הרפתקאות אוריינטליסטי. "בני החורין" מתוארים כאנשים דתיים. בכדי לחזק את הזיהוי בין "בני החורין" לערבים ולערביות לדתם ותפילותיהם שורבבו ניבים המשויכים לדת האסלאם (כללי הדת מכונים בספר "אלשריעה" שהוא השם בערבית לכללי דת האסלאם), ושפתם - היא ערבית (במבטא אמריקאי כבד): בני החורין מכנים את עצמם "אלשעב" (העם בערבית) המפקדים הנועזים של יחידות הקומנדו מכונים "פדאיון", לפני צאתם לקרב הם מדברים על מעלות "אלשהאדה" מפלצות החול האימתניות מכונות "שיח' ח'ולוד" (סבא נצח) השמש מכונה "אללאת" (אלת השמש בתקופה הטרום אסלאמית - הג'אהליה) וכו'.

החברה הפסוודו-ערבית אותה תאר הרברט בספרו מהווה רקע לסיפור התבגרותו של בן האצולה מכוכב אחר - פול אטראידיס המוצג כבן לתרבות המערב. פול אטראידיס נקלע אל מדבריות חולית ותוך זמן קצר הוא מקסים את "בני החורין" הקשוחים והופך למנהיגם. "בני החורין" נותנים לו שם בשפתם - "אוצול" (מקור/בסיס בערבית = זהו השורש של המילה "אסלי") ויוצאים בהנהגתו למסע של השתלטות על אלפי כוכבי הלכת המרכיבים את האימפרייה הגלקטית, משהו בין מסעות הכיבושים האסלאמי ובין תפקידו של לורנס איש ערב במרד

קמפיין חיסול המכונות האינטיליגנטיות מוצג באור חיובי, מאחר והוא מנע את השתלטות הטכנולוגיה על המין האנושי (ראה מטריקס) - אך נשאלת השאלה האם הקמפיין מכונה "ג'יהאד" ולא "מסע צלב" מאחר ויותר קל לקורא המערבי לזהות את הג'יהאד/האסלאם עם מסע (ולו חיובי) כנגד הקדמה והטכנולוגיה.

הערבי האשמי שבתחילת המאה ה-20'.

הספר "חולית" ושש ההמשכים שלו נהיו רבי מכר עולמיים, ותרמו רבות להבניית סטריאוטיפ הדמויי-ערבים בספרות המד"ב שהוא: א) אוכלוסייה שבטית (פעמים רבות נודדת). ב) לוחמים קשוחים ג) מעורבים במלחמות דת. סטריאוטיפ זה הוחל על ערבים ודמויי ערבים בספרי מד"ב שנכתבו מאוחר יותר (כדוגמת ה"איאלים" בסדרת "כישור הזמן" ותושבי כוכב הלכת "מכה" בסדרת "היפריון").

היפריון: "ביום החמישי של הסערה הגיעו ידיעות על מתקפות גרילה פלסטינית"

הפלסטינים החלו להופיע בספרות המד"ב בתקופת האינתיפאדה הראשונה. דמויות פלסטיניות מאכלסות ספרי מד"ב מעטים יחסית - אך עולם האסוציאציות עליו הן בנויות זהה. במאמר זה אדגים את הסטריאוטיפ הפלסטיני כפי שהוא מופיע בסדרה בת 4 הספרים "היפריון" אשר יצאה באנגליה בשנת 1989 וזכתה לפרס המד"ב הבריטי. הסדרה "היפריון", כמוה כסדרת "חולית" מתרחשת אלפי שנים בעתיד.

האנושות עזבה את כדור הארץ (במשך שלושת הספרים הראשונים אנו יודעים שכדור הארץ נהרס כתוצאה מאסון אקולוגי לו גרמה תכנית חקר חלל אמריקאית ומלחמה גרעינית במזה"ת) וחיה באימפריה גלאקטית, בה עולמות שלמים מקבילים לחברות אנושיות בנות ימינו.

הקשרים בין העולמות השונים נעשים ע"י שימוש בטכנולוגיה שהתפתחה מהאינטרנט ומכונה "הליבה". "הליבה" מסוכנת לאיזון הטבעי של היקום וגם מנסה להשתלט על המין האנושי ולהפוך את בניו למשרתיהם של "היצורים המתקיימים ברשת" (ושוב פעם - ראה מטריקס) וזאת דרך שימוש בסיסמאות נוצריות פונדמנטליסטיות

והקמת מדינה בשליטת "כנסיית שיטת הצלב".
כמה אנשים, אנדרואידים וגם "יצורי ליבה" מעטים יוצאים למסע עלייה לרגל שמטרתו להציל את היקום. שני הספרים הראשונים מתארים את מסע הצליינות - בעוד ששני הספרים האחרונים, המתרחשים כמה שנים מאוחר יותר, מתארים את המלחמה הבין-כוכבית על חירותו של המין האנושי. אחד מהגיבורים הראשיים של הסדרה הוא פלסטיני (ושניים אחרים יהודים: מורה מכללה וביתו - "נושאת הבשורה החדשה", תפקיד ששמור, כנראה, מאז הברית בין הבתרים, לצאצאיו של אברהם אבינו...).
הסטריאוטיפ הפלסטיני, כפי שהוא מופיע בסדרה "היפריון" רחוק מאוד מהסטריאוטיפ הערבי כפי שהיכרנו אותו ב"חולית". תנאי חייהם של ה"דררים" דוברי הערבית ב"חולית" והפלסטינים תושבי המאדים מתוארים באופן דומה: "חולית" הינו עולם חסר מים ואפוף בסופות אבק. את מאדים מתאר הסופר במילים הבאות: "מעט נותר בעולם החלודה... סופות האבק העצומות מקוטב אל קוטב הופיעו שוב, חולי ומגפה ארבו במדבריות הקרח... כמעט דבר פרט לקקטוסים צנומים לא גדל...".
הפלסטינים הינם פליטים: "במפתיע, היו אלה הפלסטינים המדוכאים ולמודי הסבל... שחברתם שרדה ושגשגה. יתומי פזורת הגרעין העתיקה של 2038 לסה"נ הסתגלו לדרך החיים הקשה במאדים" כמוהם כמו תושבי חולית שהם פליטים מ"אל-ערובה" שהיתה אדמת נהר פורייה ולא מדברית, אך בעוד שה"דררים" מתוארים כשבטים מדבריים - הפלסטינים שוכנים במחנות פליטים.
בני מחנות הפליטים הינם לוחמים קשוחים המסוגלים להיאבק בכל אמצעי הנשק (ובד"כ באמצעות נשק דל ונחות) הם מגינים בחירוף נפש על חירותם, כנגד שלטונות אימפריאליסטים אכזריים: "לאחר שסירבו להיכנע למכונת המלחמה המאדימאית חסרת הרחמים במשך יותר ממאה שנים, לא הראו הפלסטינים כעת כל עניין בוויתור על עצמאותם למען הכנסייה..."
בעוד שה"דררים" שטפו את עולמות האימפריה הגלאקטית ב"ג'יהאד" כשהם רוכבים באצילות על ה"עקלתונים" - תולעי הפרא המדבריות, הפלסטינים נוקטים בטקטיקות של גרילה: "ביום החמישי של הסופה הגיעו דיווחים על מתקפות פלסטיניות על בסיסי הפקס (השלטון הנוצרי-הפונדמנטליסטי)... בשבוע השני הגיעו דיווחים על התקפות פלסטיניות על תריסר עמדות חיל מצב..." כוחות ה"פקס" שהכניעו אלף עולמות הכניסו את כלי הנשק המעולים ביותר לקרב "כל מקומי שהתקרב למרחק של 8 קליקים מהיקף העיר נרצח והגופות נאספו מאוחר יותר. מעטות מהן היו של לוחמי גרילה פלסטינים" (נשמע מוכר, האין זאת?).
ה"ג'יהאד" של הדררים של חולית היה דתי ביסודו, מאחר והסטריאוטיפ הערבי הינו סטריאוטיפ דתי-מוסלמי. הפלסטינים ב"היפריון", לעומתם, הינם חילוניים. מעניין לשים לב שבסדרה "היפריון" קיימת הפרדה בין הסטריאוטיפ ה"מוסלמי" לבין הסטריאוטיפ ה"פלסטיני". בעוד שהמוסלמים מתוארים כקנאים דתיים חשוכים וטרוריסטיים - לדוגמא, מהפכה דתית המנצחת בעולם ה"שיעי" קום-ריאד מתאפיינת בכך שהיא "לוקחות את האנושות 2000 שנה אחורה". קולונל קאסד, הגיבור הפלסטיני מדכא את המהפכה האסלאמית באותו כוכב בטענה ש"גם הוא מוסלמי והאסלאם מעולם לא ציווה על רצח חפים מפשע". המאבק הסטריאוטיפ הפלסטיני מתקשר ללאומיות חילונית ומודרנית. המאבק לחירות -העומד במרכז הסטריאוטיפ הפלסטיני בסדרה זו (וגם באזכורים המעטים הנוספים של פלסטינים בספרות המד"ב)-הינו המאבק האוניברסאלי לחירות: ואכן, הפלסטינים במאדים מתוארים כקבוצה האנושית היחידה אשר איננה מדכאת ומכחידה את האוכלוסייה המקומית-אלא משתלבת ביחד איתם בחברה אחת להיאבק כנגד המדכאים המשותפים (לעומתם ה"ישראלים", אשר מנמרים את פניו של כוכב לכת אחר בקיבוצים כמעט ומכחידים את האוכלוסייה המקומית עדינת הנפש).
המאבק לחרות משתלם-ה"פקס" (השלטון הנוצרי-פונדמנטליסטי) נסוג ממאדים וממערכת ארץ הישנה בגלל המרד הפלסטיני. מרד זה מגן על כדור הארץ, עולם הבית של המין האנושי, אשר בטעות חשבנו שאבד לעולמים. הפלסטיני קאסד, אחד מגיבורי הספר, הועבר לעתיד מאחר והוא שנבחר להנהיג את האנושות בקרב האחרון בקריאה "למען החירות".

הפלסטינים במאדים מתוארים כקבוצה האנושית היחידה אשר איננה מדכאת ומכחידה את האוכלוסייה המקומית - אלא משתלבת ביחד איתם בחברה אחת להיאבק כנגד המדכאים המשותפים. לעומתם ה"ישראלים", אשר מנמרים את פניו של כוכב לכת אחר בקיבוצים, כמעט ומכחידים את האוכלוסייה המקומית עדינת הנפש.

***

סופרי המד"ב בנו את עולמותיהם המרוחקים והעתידיים כשהם מסתמכים על סטריאוטיפים של עמים וחברות החיים בימינו בכדור הארץ. סופרים אשר רצו להוסיף "רקע חברתי תרבותי" לדמויותיהם בהינף קולמוס, השתמשו באפיונים לאומיים שונים במטרה להוסיף נפח לדמות מבלי להתאמץ ולתאר את הרקע התרבותי-חברתי צעד צעד. האפיון הלאומי אמור לעורר אסוציאציות במוחו של הקורא, ולספר לנו דברים על הדמות. כתוצאה מכך, האפיונים הלאומיים המתקיימים בספרות המד"ב מתמקדים בעמים שמעוררים בבן המערב (אמריקאי ו/או בריטי) אסוציאציות מוגדרות, והרב-גוניות הלאומית בספרות המד"ב איננה גבוהה.
בשנות ה-40' ותחילת שנות ה-50', אמריקאים מלאו תפקיד של תמימים בלתי מתוחכמים (לעומת עמיתיהם הבריטיים והצרפתים), וגרמנים ויפנים הוצגו פעמים רבות כרשעים השואפים להשתלט על העולם ואף עלולים להשמידו, המדען המטורף היה פעמים רבות גרמני - וזאת בהשפעת מלחמת העולם השנייה. דמויות הודיות מאופיינות כצמחוניות, לובשות סארי, סוגדות לאלילים רבים, בעוד שדמויות סיניות מאכלסות סיפורים בהם מופיעים פילוסופים ודרקונים. ניתן היה למצוא ספרים בהם שחורים התנהגו כאילו יצאו מסרט העוסק בחיים בשדות הכותנה בדרום ארה"ב (לדוגמא: הסיפור "המרכבה המתוקה" באוסף הסיפורים של ריי ברדבורי "רשימות מהמאדים"). יהודים הוצגו כ: אינטלקטואלים, טובים עם כסף, נרצחו בשואה, החיים בקיבוצים (מאז מלחמת 1967 יותר ויותר ספרים היהודים מוצגים כלוחמים מיומנים ואכזריים שברשותם כל סוגי הנשק המשוכלל ביותר). ככלל, עם אשר איננו נמצא במודעות הקורא המערבי, הסיכוי שלו להיות מוזכר בספרי המד"ב - שהינם ספרות פופולארית המיועדת לממוצע האוכלוסייה - הוא אפסי, והדבר כולל רבים מהעמים האירופיים (כדוגמת צ'כים, בלגים או הונגרים).
השינויים בפוליטיקה הבינלאומית השפיעו על מקומה של דמות הערבי בספרות המד"ב (במיוחד האמריקאית): בשנות ה-60' וה-70' לוחמי הג'יהאד הבין חלליים מתוארים כדמויות אקזוטיות חיוביות למדי - אם כי מפגרות מבחינה חברתית ותרבותית. הרשעים של אותה תקופה היו חייזרים דמויי-קומוניסטים. בשנות ה-80' וה-90' בזמן החלשותה ואח"כ התמוטטותה של ברה"מ וההכרזה על מלחמת התרבויות כנגד "האסלאם העולמי", תפסו את מקום הקומוניסטים הערבים והמוסלמים, המתוארים כקנאים דתיים וטרוריסטיים (דבר זה אינו ייחודי למדע הבדיוני, וניתן למצוא אותו גם בז'אנרים פופולריים אמריקאיים אחרים).

עשרות שנים של מאבק עיקש לחרות של העם הפלסטיני הצליח, כנראה, לחדור אל התודעה המערבית, ומאז שנות ה-80' ניתן למצוא פלסטינים מככבים כגיבורים חיוביים - לוחמים לחרות - בספרי מדע בדיוני מערביים.

איריס בר היא סוציולוגית וחברה בתנועת "אבנאא אלבלד"

ללמוד, ללמוד, ללמוד!

מאת: דוד נאור

באוקטובר 1920 התכנסה הוועידה השלישית של ברית-הנוער הקומוניסטית הרוסית. לנין הופיע לפני באי הועידה בנאומו המפורסם "משימות בריתות הנוער", בו הוא התווה את משימתה היסודית של הברית במילה אחת: ללמוד! ללמוד על מנת לרכוש את כל אוצר הידע האנושי, על מנת לשלוט בידע זה, להוציאו מנבכי חדרי העיון הפילוסופיים ולהופכו למנוף לבנייה העכשווית והעתידית של החברה הקומוניסטית.

לנין מציב שתי שאלות: מה ללמוד וכיצד ללמוד, ותשובתו לשאלות אלו מבהירה כי הדרישה ללמוד שקולה לדרישה ללמוד קומוניזם, משום הקומוניזם בהיותו, כדברי מרכס ואנגלס, "התנועה הממשית המבטלת את המצב הקיים", הוא הוא היורש האמיתי של כל מכלול הידע האנושי שנצבר עד כה במהלכה המפותל של התרבות האנושית דרך תקופות השעבוד השונות שהחליפו זו את זו. המוצא של לימוד כזה היא מכלול התנאים (כגון מסורות, שיטות לימוד, סגל הוראה) שהונחל לרפובליקה הצעירה ע"י המשטר הצארי שמוגר לא מכבר, משטר דיכוי שהחזיק את רוסיה בנחשלותה משך מאות שנים. נקודת מוצא אחרת אין, ואל להם לקומוניסטים לחיות באשליות בדבר בניית נקודת מוצא חדשה יש מאין.

מהו אם כן אותו לימוד קומוניזם המתבסס על ירושת החברה הישנה? תחילה מבהיר לנין ששינון ציטטות מספרי הלימוד הקומוניסטיים הוא בהחלט לא לימוד קומוניזם. הליכה בדרך זו יכולה אמנם להביא לגידול מהיר במספר האנשים היודעים לצטט, אך בכך יגרם רק נזק לתנועה הקומוניסטית. הלימוד חייב להיות קונקרטי, ולא ניתן להחליף ידע מקצועי בציטוטים קלאסיים מן המוכן.

מכיוון שמדובר בהקניה של ידע למיליוני בני אדם, כאשר רובם מתחילים ממצב של אנאלפבתיות, אין ברירה אלא להשתמש במערכת החינוך הישנה בתור נקודת מוצא. שיטות הלימוד חייבות להשתנות כמובן, אך הדבר יכול להיעשות רק תוך כדי הלימוד עצמו, ורק בהשתתפותם הפעילה של הלומדים עצמם. הרוצה לרכוש השכלה, חייב שתהיה מול עיניו תמונה בהירה הן של המצב הנוכחי של החברה והן של תהליך השינוי הרדיקלי בו היא נתונה. בחברה הקיימת יש מצבור של ידע שהיה עד עתה נחלתם של המעמדות המנצלים, אשר השתמשו בידע זה לחיזוק משטר הניצול. מטרתו של הלומד קומוניזם היא לרכוש את הידע הזה, להשתלט עליו, לשלוט בו, וליישם אותו לשינוי קומוניסטי של החברה הקיימת.

מלבד הידע, הקנתה מערכת החינוך הישנה גם מוסר. אך האם יש בו צורך בחברה הקומוניסטית המתהווה? שהרי בדרך כלל מקובל על האנטי-קומוניסטים שלקומוניסטים אין מוסר, ואף אין להם צורך בו. יש לקומוניסטים מוסר ויש להם גם צורך בו - עונה לנין. אך זהו לא המוסר הבורגני שנקודת המוצא שלו תלושה מהמציאות ונעוצה באלוהים, או בצווי נצחי שמקורו לוט בערפל, ואשר מתאים לכל התקופות והמעמדות. המוסר הקומוניסטי נובע מתוך המאבק המעמדי של הפרולטריון וכפוף למאבק זה. הריסתה של חברת הניצול הישנה ותהליך בנייתה של החברה החדשה, ביטול הניצול, השעבוד והניכור המאפיינים כל חברה בה שולט הקניין הפרטי - זהו קנה המידה למוסר הקומוניסטי, לפי זה נמדדת מוסריותה של התנועה הקומוניסטית הריאלית, מוסריות המנוגדת לצביעותה של הבורגנות הזועקת "לא תגנוב" ובו בזמן בונה את עושרה על יסוד שוד מתמיד בקנה מידה עולמי.

לנין קורא לנוער להירתם לעבודה המעשית של בניית החברה החדשה, ומביא כדוגמה את השתתפות הנוער בחיסול האנאלפבתיות, בניקיון ובחלוקת מזון, בעבודה בגינות-הירק להקלת מצוקת הרעב בערים, בהשתלטות על המקצועות הטכניים ויישום הידע הנרכש בחשמול הארץ ובתיעושה. על חברי ברית הנוער לתת דוגמה אישית כך שהמילים הקומוניסטיות בפיהם לא ינגדו את מעשיהם.

> **לנין מבהיר ששינון ציטטות מספרי הלימוד הקומוניסטיים הוא בהחלט לא לימוד קומוניזם. הליכה בדרך זו יכולה אמנם להביא לגידול מהיר במספר האנשים היודעים לצטט, אך בכך יגרם רק נזק לתנועה הקומוניסטית. הלימוד חייב להיות קונקרטי.**

כיבוש השלטון הפוליטי ע"י הפרולטריון היה התנאי המוקדם להתחלת עידן בנייתה של החברה הקומוניסטית, וכיבוש זה דרש את ניתוץ ראשו של המשטר הישן בכוח הזרוע. בפועל נדרשה לשם כך מלחמת אזרחים אכזרית והנוער תרם את חלקו למאמץ הצבאי. הצאר, הקפיטליסטים, בעלי האחוזות מוגרו. אך החלוקה המעמדית לא נעלמה עדיין, שכן נותר הניגוד בין הפועלים לבין האיכרים בעלי המשק הזעיר. בתוך מעמד האיכרים תתכן התפלגות לבעלי-בית ולעובדים שכירים, כלומר סכנת החזרתו של הקפיטליזם לא נעלמה.

על כן, כל תוכנו האמיתי, החיובי, של העידן החדש ניתן לו דווקא לאחר סיום מלחמת האזרחים, ע"י פעילותם העצמית של ההמונים המכוונת לבניית חברה אל-מעמדית חדשה ומשגשגת החיה בתנאי שלום, פעילות שאינה זקוקה עוד להשגחתה הטובה והמיטיבה של הבורגנות "הפילנטרופית". תהליך הבניה מחייב לעבור מהשימוש בכוח הזרוע למיגור המנצלים כפי שהיה הדבר תוך כדי מלחמת האזרחים, לשימוש בשכנוע, בדוגמה האישית, בעבודה היומיומית, במאבק נגד הלכי הרוח של בעלי-הבית הזעירים האומרים: אני לעצמי וכל השאר אינו ענייני.

לנוער, תפקיד מכריע בפעילות זו של ההמונים, כי העתיד שייך לו, פשוטו כמשמעו, והחברה החדשה שלבנייתה הוא שותף, תהיה החברה בה יחיה הוא והדורות הבאים אחריו. אופייה של חברה זו לא יקבע ע"י גורמים זרים, ולא יבוא לה כמתת שמיים, כי אין כאן מעשי קסמים - נחייה בחברה שנבנה בעצמנו, לטוב ולרע.

דוד נאור הוא עורך ספריית הטקסטים המרקסיסטיים באתר האינטרנט של בנק"י.

את המאמר "משימות בריתות הנוער הקומוניסטי" ניתן למצוא במלואו ובעברית בספריה בכתובת:
www.banki-shabiba.org

אמריקה הלטינית:
לקחי המאבק בבוליביה

מאת: אפרים דוידי

בריחתו של נשיא בוליביה גונסאלו סאנצ'ס דה לוסאדה באוקטובר האחרון אל מולדתו הישנה (ארה"ב) ומינוי סגנו, העיתונאי והיסטוריון קרלוס מסה חיסברט לתפקיד הנשיא בעקבות ההתקוממות ההמונית, אינם מהווים סוף פסוק למרד העממי. יחד עם זאת, הבנת המרד הבוליביאני - סיבותיו ולקחיו - יכולים לעזור להבנה רחבה יותר על מצבם של המאבקים באמריקה הלטינית.

כאמור, נשיא בוליביה המתפטר נאלץ לברוח בעקבות ההפגנות הגדולות סביב ארמון הנשיאות בלה פאס שלא פסקו לרגע; ובעקבות הידיעה ששגרירות ארה"ב הבהירה לו ש"מעתה יש למצוא חלופה" כדי לפתור את המשבר. אגב, הנשיא שברח החל את כהונתו לפני כשנה במסגרת קדנציה שאמורה הייתה להסתיים באוגוסט 2007!

עבודה קשה צפויה לנשיא החדש, שהיה סגנו של הנשיא הנמלט ועד לפני מספר חודשים נמנה עם תומכיו. למסה חיסברט אין מפלגה העומדת מאחוריו, אין לו סיעה בפרלמנט התומכת בו, וגם אין בנמצא תנועה חברתית המוכנה להעניק לו תמיכה. אפילו שגרירות ארה"ב איננה מוכנה להעניק לו אשראי בלתי מוגבל. השגריר האמריקאי דייויד גרינלי, נפגש עם מסה חיסבט בטרם הושבע, אך הוא לא הסתיר את השקפתו לפיה כס נשיאות בוליביה נתפס על ידי איש רוח ללא כל עבר פוליטי וללא ניסיון ביצועי-מעשי. אגב, מסה חיסברט עשה הון רב במשך השנים ובהצהרת ההון שהוא מסר עם קבלת התפקיד נכתב כי הונו נאמד בכמיליון וחצי דולר, במדינה בה מחצית האוכלוסיה מתקיימת מהכנסות שאינן עולות על 10 שקלים ליום.

הציפיות של ארה"ב מהנשיא החדש הן גבוהות: המשך הפרטת הגז ומכירתו לחברות אמריקאיות ו"השבת הסדר הציבורי". למרד העממי שגרם להתפטרות קודמו היו יעדים אחרים והפוכים: הלאמת הגז והעמדה לדין של אנשי הצבא שהיו אחראים להריגתם של עשרות מפגינים - 82 מפגינים על פי מניין הארגונים לזכויות האדם.

"תכנית המינימום" של האיגודים המקצועיים

בוליביה היא אחת המדינות העניות בדרום אמריקה. מדיניות הנשיא שהודח העמיקה את העוני במדינה. אבל בבוליביה תנועות חברתיות חזקות ובעלות עמדות פוליטיות נחושות. כך, שעם התפטרות הנשיא התכנס "פרלמנט העשוקים" של פדרציית העובדים של בוליביה (COB) כדי להחליט על "תכנית המינימום" שתוצב לנשיא החדש. החלטות אלה אינן מהוות נקודות ברשימת התביעות לקראת מו"מ עם השלטונות או בקשה מנומסת. ראשי ה-COB החליטו שללא קבלת כל סעיפי "תכנית המינימום" על ידי הממשלה, האיגודים המקצועיים יקראו להקמת "אסיפת העם", ובה יכהנו נציגים נבחרים של כל התנועות החברתיות; אסיפה שתפעל ללא קשר עם פרלמנט המדינה ותנהיג את המאבק להדחת מסה חיסברט. עוד הבהירו ראשי ה-COB כי ברצונם "לשמור על העצמאות הפוליטית של מעמד העובדים" ולכן, אין בכוונתם להצטרף אל "ממשלה הבורגנית" של הנשיא החדש. כך הם השיבו להצעת מסה חיסברט להקים "ממשלת אחדות לאומית" ובה יכהנו נציגי האיגודים וארגוני האיכרים. מדוע הפרוגרמה של האיגודים נקראת "תכנית המינימום"? כי "תכנית המקסימום" היא הקמתה של חברה סוציאליסטית על חורבותיה של החברה הקפיטליסטית.

ומה ב"תכנית המינימום" בת עשר הנקודות? קודם כל ביטול "חוק הנפט" המאפשר הפרטת הגז ומכירתו לחברות האמריקאיות. שנית, הלאמת חברת הנפט הלאומית שהופרטה לפני שנים אחדות, יחד עם הלאמתם מחדש של מחצבות ומכרות שבעבר היו בבעלות המדינה. עוד: חלוקת האדמות, שמירת הזכויות של קהילות האינדיאנים על הקרקע והקמת קואופרטיבים של חקלאיים. כמו כן, דורשים האיגודים חקיקה של שורה ארוכה של חוקים חברתיים והשבת כמה מחוקי העבודה שבוטלו בשנים האחרונות. האיגודים גם תובעים העמדתם לדין של מפקדי הצבא האחראים לדיכוי העקוב מדם והוצאת בוליביה מהמו"מ המתנהל עם ארה"ב על הקמת אזור סחר חופשי ביבשת אמריקה.

יו"ר ה-COB, חיימה מורלס הבהיר לעיתונות המקומית ש"אם הממשלה לא תמלא אחר כל סעיפי התוכנית, האסיפה העממית שנכונן תנקוט בכל הצעדים הדרושים על מנת לממשה". ברור לכול שהדחת הנשיא היה צעד הכרחי, אבל מטרות המאבק טרם הושגו. וזו הדילמה של הנשיא החדש, ויחד עמו של רוב חברי הפרלמנט. עתה הם שבויים בידי המוני המורדים. אם יפעלו לדיכוי התנועות החברתיות, יתכן והמרד יתחדש וגורלם יהיה כגורלו של הנשיא הנמלט. אם ינסו להשהות את ביצוע דרישות המורדים, הם מסתכנים בחידוש ההתקוממות. אם הם ימלאו אחר כל הדרישות - יקוממו נגדם את שגרירות ארה"ב, את הממשל האמריקאי ואת בעלי ההון שמזה עשרות שנים מעצבים לטובתם את המדיניות הכלכלית והחברתית של בוליביה.

ככל שארה"ב ובעלי בריתה בממשלות אמריקה הלטינית מתעקשים להמשיך במדיניות הניאו-ליברלית, כך גוברת התסיסה החברתית וההתנגדות העממית. סאנצ'ס דה לוסאדה איננו המקרה הראשון של נשיא שהופל על רקע מחאה חברתית גוברת והתקוממות עממית נרחבת. קדמו לו בתחילת שנת 2000 שני נשיאי אקוואדור: עבדאללה בוכראם וג'מיל מוואד, בנובמבר אותה השנה, ברח מארצו הנשיא

הפרואני אלברטו פוחימורי. בסוף 2001 הפגנות המוניות גרמו להתפטרות נשיא ארגנטינה פרננדו דה לה-רואה.

עתה, בשתי מדינות שעל רכס האנדים: פרו ואקואדור, מתנהלים מאבקים עממיים נרחבים נגד הממשלות הפרו-אמריקאיות. יש הסבורים שגורלו של נשיא פרו, אלחנדרו טולדו (אחד מידידי ממשלת ישראל הטובים ביותר ביבשת) יהיה בקרוב דומה לזה של סאנצ'ס דה לוסאדה.

חמישה לקחי המרד בבוליביה

האם ניתן להסיק כמה מסקנות מההתקוממות העממית בבוליביה מעבר להיבט ההיסטורי ואף הפוליטי-אקטואלי? ננסה לעמוד על חמישה לקחים מהמרד במדינה הדרום-אמריקאית, התקפים לכל מדינות אמריקה הלטינית ובחלקם למדינות נוספות בעולם השלישי:

1. נהוג להציג את המאבק בבוליביה כ"מאבק נגד הגלובליזציה". וזה נכון. אבל ההסבר הזה אינו מספק את הכל התשובות לתופעה. המאבק נגד הגלובליזציה הקפיטליסטית אינו מסתכם בהפגנה מול סניף מקדונלדס המקומי או השתתפות בהפגנה רבת-משתתפים בסיאטל או בקנקון. המאבק בגלובליזציה הקפיטליסטית נעשה על בסיס לאומי או לאומי-אזורי, על ידי שורה של כוחות חברתיים (רובם מקורבנות הגלובליזציה), נגד הסוכנים המקומיים של אותה גלובליזציה: בעלי ההון.

2. האם זהו מאבק שגבולותיו הם גבולות המדינה הנתונה (בוליביה - במקרה הזה) או מאבק אזורי (אמריקה הלטינית כולה נגד האימפריאליזם האמריקאי)? המאבק הוא לאומי בצורתו ואזורי במהותו. וזאת, מאז המהפכה הקובנית בסוף שנות החמישים, שהגדירה את עצמה כמהפכה אנטי-אימפריאליסטית (ומאוחר יותר כסוציאליסטית) וגם כחלק ממאבק כולל של עמי אמריקה הלטינית להשתחרר מן עול התלות באימפריאליזם האמריקאי.

נהוג להציג את המאבק בבוליביה כ"מאבק נגד הגלובליזציה". וזה נכון. אבל ההסבר הזה אינו מספק את הכל התשובות לתופעה. המאבק נגד הגלובליזציה הקפיטליסטית אינו מסתכם בהפגנה מול סניף מקדונלדס המקומי או השתתפות בהפגנה רבת-משתתפים בסיאטל או בקנקון.

3. התיאורטיקן המרקסיסטי האיטלקי אנטוניו גראמשי (שחלק מכתביו עומדים להתפרסם בקרוב בשפה העברית בהוצאת "רסלינג") נהג לתאר את המדינה כשילוב של דיכוי וקונצנזוס. אם הקונצנזוס הולך ונחלש, פן הדיכוי גובר. כך, גם באמריקה הלטינית הקונצנזוס שהיה קיים בשכבות רחבות של האוכלוסיה (בייחוד בשכבות הביניים) סביב "נפלאות הקפיטליזם" מאבד במהרה את קסמו. וכך, דיכוי המדינה גובר. בעת שדיכוי המדינה גובר, גם מאבקים עממיים גוברים (עובדים, מובטלים, איכרים, אינדיאנים, סטודנטים).

4. על מנת להגיע לתוצאות פוליטיות ממשיות יש צורך בהקמת חזיתות רחבות על בסיס תכנית פעולה ברורה. כך היה באקוואדור, בפרו, בארגנטינה ולאחרונה גם בבוליביה. חזיתות רחבות, ובהן תנועות חברתיות, איגודים מקצועיים ומפלגות שמאל, מאפשרות לבודד פוליטית את הממשלות ואת בעלי ההון העומדים מאחוריהן.

5. תנועות עממיות, מרידות והתקוממויות מסוגלות להגיע להישגים מרחקי לכת גם ללא מפלגה המהפכנית וללא פרוגרמה מהפכנית המצביעה על הדרך לניצחון על הקפיטליזם והאימפריאליזם והמעבר אל הסוציאליזם. אך הן אינן יכולות להשיג את העיקר: לשרש את הגורמים לשחיתות, לניצול ולעושק.

אפרים דוידי הוא עיתונאי, פעיל איגוד מקצועי וחבר הנהגת המפלגה הקומוניסטית הישראלית.

זכויות בעלי חיים כחלק אינטגרלי מהמאבק של השמאל

מאת: אורי וולטמן

ביוון העתיקה, כך למדנו בבית הספר, נולדה אותה צורת משטר שאנו מכנים 'דמוקרטיה': אזרחי אתונה היו מתאספים באסיפות ציבוריות, לוקחים חלק בדיונים שעסקו בענייני השעה, ומחליטים החלטות, שהיו נקבעות לפי דעת-הרוב בהצבעה. על פניו - ממש 'אור לגויים', אולם משעה שבוחנים ולו במקצת את המשטר ביוון, מגלים שהיו קריטריונים ברורים ביותר למי מותר להשתתף במשחק הדמוקרטי, ולמי אסור היה: הדמוקרטיה ביוון הייתה דמוקרטיה אך-ורק עבור 'אזרחים'. אבל מי היו האזרחים? או ליתר דיוק - מי לא נחשבו אזרחים שווי-זכויות ביוון? היו אלה ציבור הנשים וציבור העבדים. מתברר, שעבור היוונים, היה זה נורמלי לחלוטין למנוע ממחצית מהאוכלוסייה מלקחת חלק בקבלת ההחלטות, כמו גם היה זה נורמלי עבורם לצדד בסחר בני-אדם לצורכי עבדות.

סתירות כאלו התאפשרו בשל האידיאולוגיה הרווחת באותה התקופה, שהגדירה במדויק את מעגל הנהנים מזכויות (והותירה מחוצה לו את העבדים והנשים). אין זה מקרה מבודד, אלא תופעה היסטורית חוזרת: ניצול-בפועל של קבוצות מסוימות, ושלילת זכויותיהן, מוצדקות על-ידי אידיאולוגיה ה-'מנרמלת' את הניצול ומציגה אותו כדבר טבעי.

בכדי להביא דוגמאות לאידיאולוגיות דכאניות המצדיקות ניצול, אין צורך להרחיק עד יוון העתיקה: בתקופת העבדות בארה"ב, סייעה הגזענות לסמא את עיני האזרחים הלבנים, ולשכנעם שהשחורים הם 'נחותים', וכי עריצות האדם הלבן היא מצב 'טבעי'. גם הסקסיזם עשה שירות מצוין לקידום אפליית הנשים, כאשר הסביר לגברים בתחילת המאה ה-20, שנשותיהם אינן ראויות להחזיק בזכויות אזרח בסיסיות, בעוד שהם, כגברים בדמוקרטיות מערביות, ראו זכויות אלו כמובנות מאליהן (כמו למשל - הזכות לבחור ולהיבחר).

אין ספק שהיום, כשאנו מביטים על רעות חולות כגון סקסיזם, לאומנות וגזענות, אנו יודעים לזהותן מיד כאידיאולוגיות שתכליתן לאפשר דיכוי, ואנו נאבקים נגדן. אולם, כשבוחנים היסטורית את יחסו של השמאל הסוציאליסטי לתנועות השחרור שביקשו להתנער מאידיאולוגיות דכאניות כאלו, כמו למשל התנועה הפמיניסטית שנאבקה, ועודנה נאבקת, כנגד הפטריארכליזם הסקסיסטי, הרי שנגלה כי החיבור ביניהם רחוק היה מלהיות הרמוני: קלרה זייטקין, אחת ממנהיגות הסוציאליסטים בגרמניה בתחילת המאה ה-20 קראה לחברי מפלגתה שלא ללכת להפגנות פמיניסטיות או לחתום על עצומות פמיניסטיות, כיוון שלטענתה הפמיניזם הוא אידיאולוגיה בורגנית. מפלגתה של זייטקין, המפלגה הסוציאל-דמוקרטית הגרמנית (ה-SPD), הוציאה לאור עיתון נשים בשם Gleichneit ('שיוויון'), שב-1909, בלחץ של הנהגת המפלגה, קבע שמטרתו היא "לשרת את האינטרסים של הנשים כעקרות בית וכאימהות". ב-1910 נתווסף לעיתון מוסף בישול ומוסף אופנה.

אכן, אין מוצא מלקבוע כי השמאל הסוציאליסטי (או לפחות חלקים ממנו) היה עיוור לחשיבות מאבקה של התנועה הפמיניסטית, בראשית דרכה. דבר דומה קרה ביחסו של השמאל הסוציאליסטי אל התנועה לאיכות הסביבה ואל התנועה לשחרור הומו-לסבי.

ועכשיו? ובכן, עכשיו מותר לנו לחייך בסיפוק, כיוון שנראה שהגענו לדרגת בשלות פוליטית כזו, שבניגוד לשמאל של תחילת המאה ה-20, אנו לא מוטים על-ידי דעות קדומות הרווחות בחברתנו, ואנו ניחנים בראייה מפוכחת, שמאפשרת לנו לזהות ולנתח את כל היבטי הדיכוי בחברה שלנו, כך שלנו לא נותר אלא להפשיל שרוולים ולהיאבק נגדם.

אבל רגע... האם ניתוחנו באמת כל-מקיף וכל-רואה? ואולי קיימת צורת דיכוי נוספת, שלא רק שכשלנו בזיהויה, אלא אנו אף לוקחים בה חלק פעיל בתור הצד המדכא? ובכן, קיים דיכוי כזה. זהו דיכוי הנמשך כמעט מאז ראשית ימי האדם, ובו אנו לוקחים חלק יום-יום, מבלי להרהר בכך אפילו. זהו דיכוי שהשמאל הסוציאליסטי, כשם שהתעלם תחילה מהדיכוי הסקסיסטי של נשים ומהפגיעה ההרסנית באיכות הסביבה, מתעלם ממנו כעת . מדובר בדיכוי ובניצול רחב-ההיקף ואדיר-הזוועה של בעלי החיים.

קשה להעלות על הדעת עוד צורת ניצול כמו ניצולם של בעלי החיים, לא רק מבחינת היותה ממוסדת וממומנת על-ידי רוב הציבור ובתמיכתו, אלא גם מבחינת היקף הדיכוי: 300 מיליון בעלי-חיים נטבחים בישראל מדי שנה, לאחר חיים רצופי סבל ומצוקה, רק בכדי להיארז בניילון ולהימכר לנו במקררים סטריליים בסופרמרקט השכונתי, עשרות מיליוני חיות-בר נתפסות במלכודות מדי שנה, ומומתות בכדי שמפרוותיהן יוכנו פריטי לבוש יוקרתיים ל-'אניני טעם', וכחצי מיליון בעלי-חיים מומתים מדי שנה במעבדות בישראל, שם עברו ניתוחים ללא הרדמה, ניסויים מכאיבים בגרימת כוויות ומחלות, הורעבו, חושמלו ועונו.

כשם שהגזענות תירצה את דיכוי השחורים, והסקסיזם תירץ את דיכוי הנשים, ניתן כיום לזהות אידיאולוגיה דכאנית נוספת, הבאה לתרץ ולהגן על הניצול הממוסד של בעלי החיים. הפילוסוף פיטר סינגר, שספרו "שחרור בעלי החיים" שפורסם ב-1975 תרם רבות לתנועה המודרנית לזכויות בעלי-חיים, כינה אידיאולוגיה זו בשם סוגנות (ובאנגלית - speciesism). כשם שהגזען מעדיף, ללא הצדקה, את האינטרסים של חברי הקבוצה הגזעית שלו על-פני קבוצות גזעיות אחרות, וכשם שהלאומן מעדיף, ללא הצדקה, את האינטרסים של חברי הלאום שלו על-פני לאומים אחרים, כך נוהג גם הסוגן, כאשר

הוא מעדיף, ללא הצדקה, את האינטרסים של בני המין הביולוגי שלו על-פני מינים ביולוגיים אחרים. על השמאל הסוציאליסטי, כשם שהוא ניצב אל כל צורות הדיכוי האחרות - הדיכוי הפטריארכלי של נשים, הדיכוי הגזעני של מיעוטים והדיכוי הלאומני של עמים אחרים - כך עליו גם להתייצב אל מול הסוגנות, ולתבוע הכרה בזכויותיהן היסודיות של בעלי-החיים - הזכות לחיות את חייהם באופן טבעי וחופשי, מבלי להיכלא במכלאות ובכלובים, מבלי להיות מנוצלים על-ידי האדם, ומבלי להיהפך על-ידו לסחורה, לרכוש, לפריט לבוש או למוצר צריכה.

רוב העוסקים בזכויות בעלי-חיים מתויקים מיד בתור "תמהונים" ו-"אוהבי חיות". אכן, רובנו אוהבים בעלי-חיים, אולם כולנו, כאנשי שמאל, יודעים שבכדי להיאבק נגד עוולות, נגד דיכוי ונגד גזל, לא צריך לאהוב דבר פרט לצדק. אנו, בשמאל הישראלי ובבנק"י, מכירים את הכינוי "אוהב ערבים" המוצמד למתנגדי הכיבוש, ואילו פעילים למען שיוויון לשחורים בארה"ב כונו מאז ומתמיד "Nigger Lovers" ("אוהבי כושים") על-ידי מתנגדיהם הגזענים מימין. המאבק נגד הסוגנות ובעד זכויות בעלי-חיים אינו מאבקם של מאכילי חתולים ומטפחי כלבים, המונעים על-ידי רחמנות ורגשנות, כי אם מאבק שחרור, שהוא מושכל, ראוי ורדיקלי, נגד מנגנון כוח חברתי, שפוגע באופן בלתי נתפס בקבוצה אחת (בעלי-החיים הלא-אנושיים), בכדי להגן על טובות ההנאה של הקבוצה האחרת (דהיינו-בכדי להגן על התפריט של בני-האדם).

מה יש לעשות, אם כן, אל נוכח כל הדברים האלה? אין ספק שהיתקלות ראשונה ברעיון שלבעלי-החיים יש זכויות, ושהמאבק למען השגת זכויות אלו ניצב בשורה אחת עם מאבקים מתקדמים אחרים, מרתיעה. אולם אסור שהרתיעה תהפוך לאפאטיות. הניצול רחב-ההיקף של בעלי-החיים מתאפשר בעיקר משום שרוב בני-האדם לא טרחו מעולם לעצור ולבחון את יחסם לארוחה המוטלת מתה לפניהם בצלחת.

אדישות זו מקורה בבורות לגבי אופיים האמיתי של המשקים המתועשים, והבורות היא קו ההגנה הראשון של הסוגנות, לכן הבא ונקעקע אותה יחד: באתר www.animal.org.il ניתן ללמוד על זוועות הניצול הממוסד של בעלי-החיים, ובספר "שחרור בעלי החיים" של פיטר סינגר ניתן למצוא ניתוח פילוסופי, מעמיק וברור של סוגיית זכויות בעלי החיים. בבואנו ללמוד על היקף הפגיעה בבעלי-החיים, הבא ונזכור את דבריו של הסוציאליסט והצמחוני הבריטי ג'ורג' ברנרד שאו - "העוול הגדול ביותר כלפי בעלי-החיים הוא לא השנאה כלפיהם, כי אם האדישות לגורלם".

אורי ולטמן הוא סטודנט וחבר המפלגה הקומוניסטית הישראלית.

כבשים הולכות בתלם...

אל מה? אתה כבשה?!

ברית הנוער הקומוניסטי הישראלי

במאבק נגד הכיבוש, הגזענות ושלטון העשירים

info@banki-shabiba.org http://www.banki-shabiba.org טל. 02-6252657

מהפכה מודל 2003: מצב מכני מצולה

מאת: גלעד מישר

כמה מילים על התפתחות ההיסטורית של הדיאלקטיקה המהפכנית.

כולם מדברים על "מהפכה", אף אחד לא מדבר על איך היא תתממש בפועל. לכולנו גם ברור שתהיה אחת, ושעלינו ליזום ולהוביל אותה. אבל רגע, מה זאת מהפכה? מה היא צריכה? איך היא תקרה? בלי תשובות ברורות לשאלות האלה קורה שאחרי שרואים חדשות. מתגנבת הרגשה נאחסית. נדמה שאנחנו מדברים על מהפכה, אבל לא חושבים ברצינות שהיא אפשרית, ואפילו אם כן-שאנחנו לא עושים כלום לקראתה.

בהזדמנות הזאת אנצל את הבמה של "ספרטקוס" לכמה הרהורים לגבי טיבה ודרכה של המהפכה בישראל. בשביל לעשות את זה חשוב שנזכור מה זאת בדיוק מהפכה: סינתיזה, חלק מתהליך דיאלקטי-היסטורי. או במילים אחרות, החלק של "תוצאה" מתוך ההקשר של סיבה-תוצאה. מהפכה שלא מבוססת על הסביבה שבה היא מתקיימת, שמתעלמת מהתנאים שבה היא פועלת וכיו"ב היא מהפכה מנותקת, כזאת שבהכרח תכשל. דוגמאות למהפכות-נפל שכאלו יש בהיסטוריה למכביר. לכן, הדבר הראשון שצריך לעשות זה לבדוק מה המצב, איפה אנחנו חיים. אם ננסה לנתח את מכלול הצרות, והרעות שפוקדות את ישראל נוכל לצמצם את כולן לשתי מילים: קפיטליזם ומיליטריזם. הקפיטליזם-הגלובלי הביא לנו את הגזרות בתקציב, את מאות אלפי מהגרי העבודה שעובדים בתנאי-עבדות, הקלות מס לעשירים, הפרטה חסרת מעצורים ועוד ועוד. המיליטריזם נוסח-ישראל הביא לנו את כל מלחמות ה"אין-ברירה", הכיבוש, העושק והגזל של פלסטין, שלא לדבר על תרבות פוליטית של גנרלים, הרס החברה האזרחית, ושאר דברים שלא יפה לדבר עליהם בזמן האוכל.

אז מה צמצום רשימת הצרות נותנת לנו? ובכן, מהמילה הראשונה אפשר ללמוד שני דברים לגבי המהפכה. הראשון: המהפכה חייבת להיות גלובלית. אם לקפיטליזם יש נוכחות ושליטה גלובליים, אז בשביל לשבור אותו צריך פעולה גלובלית. השני: השינוי המהותי שהמהפכה מכוונת אליו הוא ביחסי הייצור, או במילים קצת פחות מרקסיות, ביחסים החברתיים-כלכליים. מהפכה שלא תקיים את שני התנאים האלה או שתקרוס, או שהיא לא קומוניסטית. אבל מה זה בדיוק מיליטריזם? במרקסיזם ה"קלאסי" (ובהזדמנות הזאת: בקרו בספריה באתר החדש של בנק"י!) ניתן למצוא מספר התייחסויות לנושא. למשל, כך כתבה לוקסמבורג ב-רפורמיזם או מהפכה: "הצבא הסדיר, המיליטריזם הם אמנם הכרחיים - אבל בשביל מי? בשביל המעמדות השליטים כיום והממשלות שבהווה". מנגד, מציבה רוזה חביבתנו את המיליציה. מהי מיליציה? נשתמש בהסבר של לנין מתוך המדינה והמהפכה: "למחות מעל פני האדמה... את צבא-הקבע והמשטרה, ולהחליפם במכונה דמוקרטית יותר... המוני-פועלים חמושים העוברים להשתתפות כללית של העם כולו במיליציה". אם נחבר את שתי האמירות, נקבל את העיקרון הבא, שהיה נכון לראשית ה-120: צבא-הקבע הוא מנגנון של המדינה הבורגנית. בכדי להתגבר על המדינה הבורגנית יש לחמש את כלל הפועלים, לתת להם חינוך צבאי ולקוות לטוב. אולי. אם נקרא את דבריו של לנין כפשוטם עוד נגיע למסקנה שמה שאנו הקומוניסטים כיום צריכים לעשות זה להילחם בירידת המוטיבציה להתגייס ל"צבא העם", להתנדב ליחידות מובחרות, לדרוש את הרחבת הגיוס כך שיכלול את כלל האוכלוסיה (ערבים, חרדים, בנות דתיות) - והנה יש לנו מין בדיחה גרועה. זה מה שקורה כשמנסים לחבר פיתרונות שהיו נכונים לפני מאה שנה למצב אחר, שונה בתכלית. אם שוב לצטט את לנין, "מרקס מלמדנו להעמיד את השאלה באופן קונקרטי".

אז סיימנו עם מזרח אירופה של תחילת המאה העשרים. זה אולי היה מסקרן ללמוד, אבל מכיוון שאנחנו בישראל-2003 מה שצריך לעשות זה לבחון את המיליטריזם הציוני מהמודל האחרון. צבא המדינה (שמתקרא "צבא ההגנה לישראל") נהנה מתמיכה ואמון רחבים יותר מכל מנגנון אחר של המדינה. אחוזי הגיוס, חרף היותם בדעיכה, מקיפים את מרביתה של החברה ההגמונית (כלומר, יהודים). בנוסף, הצבא הוא מהחזקים בעולם, ונהנה מתמיכה בלתי-מסוייגת וסיוע כספי וטכני עצום (80 מיליארד דולר [!!] מאז 1974) של אימפריית ארה"ב. ואפשר להמשיך בתיאור השליטה העצומה של הצבא בכל המעמדות בחברה ועוד ועוד, אבל התמונה כבר ברורה. האם המשמעות של הכוחות הכבירים הללו היא שאין מה לעשות? בכלל לא. זה רק צריך להזכיר לנו להיות מציאותיים. מה לעשות, כבר לא נוכל לסמוך על הצבא האדום שייצא לנו טנקים וסטליניזם. גם לחלק לכל עובדי מע"צ קלצ'ניקובים, אפילו שזה סקסי, לא-בדיוק-יעזור מול מטוסי קרב, טנקים ושאר אמצעי לוחמה/השמדה מודרניים שאין ולא יכול להיות להם "מענה עממי".

ובכל זאת אנחנו פועלים לקראת המהפכה, שמטרתה היא לשבור כוחות צבאיים-כלכליים-פוליטיים כבירים שאין להם שום בעיה

אנחנו פועלים לקראת המהפכה, שמטרתה היא לשבור כוחות צבאיים-כלכליים-פוליטיים כבירים שאין להם שום בעיה להשתמש באלימות. אבל כבר הובהר שלדבר על "חימוש עממי" בזמן שלמעשה כבר כיום רוב העם חמוש לא עוזר לנו. בחינה שקולה תראה שמהפכנות רומנטית ואלימה (למשל: רק נזרוק את ביל גייטס מהגג של עזריאלי ונפתור את בעית הרעב באפריקה) חלפה מן העולם, ובוודאי שאף-פעם לא היתה מרקסיסטית. אז כמה פעמים שלא נקרא את "המדריך ללוחמת גרילה" של צ'ה, זה לא יכול להיות תחליף למהפכה מעמדית.

להשתמש באלימות. אבל כבר הובהר שלדבר על "חימוש עממי" בזמן שלמעשה כבר כיום רוב העם חמוש לא עוזר לנו. בחינה שקולה תראה שמהפכנות רומנטית ואלימה (למשל: רק נזרוק את ביל גייטס מהגג של עזריאלי ונפתור את בעית הרעב באפריקה) חלפה מן העולם, ובוודאי שאף-פעם לא היתה מרקסיסטית. אז כמה פעמים שלא נקרא את "המדריך ללוחמת גרילה" של צ'ה, זה לא יכול להיות תחליף למהפכה מעמדית.

עד כאן הסברתי למה לתכנן את המהפכה של העבר בזמן שאנחנו עומדים בפני מהפכת העתיד זה לא רציני. עכשיו בכל זאת נחזור קצת אחורה וננסה לבחון את העניין שוב. מה מבטיח כי המהפכה באמת תצליח? מה מבטיח לנו שאם ניתן לכולם קילשונים הם באמת יסתערו איתם על הבסטיליה/כלא דמון? מה לנין חשב לעצמו? בשביל לענות על כך צריך להבין מה הוא התנאי היסודי בשביל המהפכה. מה הוא הזרז, המניע, והגורם שיוצר את המהפכה? בשלוש מילים: תודעה מעמדית מהפכנית. בלעדיה אין על מה לדבר. התודעה המעמדית היא זאת שמאגדת את העובדים בכללותם לכדי כח שיכול להשתלט על המדינה. בלי תודעה מאגדת אין שום משמעות לדיבורים על מהפכה, בגלל שאין לה כל בסיס להתקיים עליו. אפשר, אולי, לרכז מידה גדולה של כח בידי חלק מהפועלים - אבל אין דבר שיבטיח שהם ישתמשו בו בשביל לשבור את מנגנון המדינה במקום, למשל, להפוך לדיקטטורה צבאית.

עכשיו, מה זאת בדיוק תודעה מעמדית מהפכנית? בשונה מהשאיפות של המהפכה לשינוי ההוויה (כלומר, התנאים החומריים), התודעה היא בדיוק זה - תודעה. אבל רק בגלל שהתודעה היא עניין פסיכולוגי לא אומר שצריך להיתפס למטאפיזיקה. התודעה היא עניין מאוד מוגדר וקונקרטי, וכמו כן גם בניתה. לדוגמה, תקשורת הצרכנים/המונים היא דוגמה מאלפת לבנית תודעה. תודעה מעמדית מהפכנית, לעומת זאת הקפיטליסטית-צרכנית, מכירה בחלופה הקומוניסטית לחברה ובנחיצות המהפכה בכדי ליישם אותה. או במילים אחרות: ההיפך הגמור ממה שכתוב ב"מעריב".

אז רגע, אם לא באלימות (כי זה רע), או לכל הפחות מעט אלימות-נגד (כי זה לא יעזור), איך תתבצע המהפכה? פשוט מאוד: באמצעות מגוון כלים שנכללים תחת הכותרת הרחבה של "אי-אלימות". עכשיו, אפילו שאי-אלימות היא לא חלק מהמורשת הקלאסית של המרקסיזם הרשו לי לקוות שהתיאור הקודם של אפשריות המהפכה בישראל הראה מדוע מהפכה אלימה היא לא אפשרית מבחינה מעשית. מנגד, בשביל להראות את האפקטיביות של דרך האי-אלימות לא צריך ללכת רחוק. מספיק לראות איך הפעילות של "תעאיוש" בונה ויוצרת את החברה באזור - לעומת כל הפעולות האלימות וההרסניות (משני הצדדים) שראינו במהלך האינתיפאדה האחרונה. בגלל זה אני מאמין שאם התודעה המעמדית המהפכנית תתבסס דיה בחברה אז המהפכה לא תהיה יותר קשה (או אלימה) מאשר לקטוף פרי בשל מעץ. אם כך, הרי שלצפות מחברי בנק"י להתגייס כדי שיידעו איך להשתמש בנשק נגד הבורגנות זאת לא יותר מבדיחה. הכח העצום הדרוש בשביל לשבור את מדינת הלאום הקפיטליסטית נובע מעצם התודעה המאחדת של מעמד הפועלים, ולא מכל כלי נשק היפותטי. לכן ההתעסקות להשתמש בכח זה, של האיגוד המהפכני, בצורה אלימה היא מיותרת ומיושנת. לכן אני רואה בתור המשימה החשובה ביותר של בנק"י להרחיב את השורות - ובמקביל להעמיק ולבסס את החינוך הרעיוני. במסגרת זאת, חשוב לזכור ולטפח ערכים הומניסטים, שהם שאיפתה הסופית של המהפכה. וכמובן שבנוסף לערכים מופשטים-משהו ישנה חשיבות עליונה לפרוגרמה מהפכנית ואטרקטיבית. פרוגרמה שמתווה דרך מפורטת עליה מעמד הפועלים יוכל להתאגד - כך שזה יוכל לקחת בחזרה את השליטה על מה ששלו.

פועלי כל העולם התאחדו!

גלעד מישר הוא חבר סניף ירושלים של בנק"י ומנהל אתר האינטרנט של התנועה.

מעשה במכנסיים

פרולוג

ביום שבת ה - 3.5.03 התארגנה קבוצת פעילים להפגנה נגד גדר ההפרדה. האוטובוס יצא מתל אביב לאוהל המחאה במסחה. בין הנוסעים היתה גם יסמין, פעילת שמאל. האירוע שלפניכם התרחש במסחה ונסב אודות המכנסיים הקצרות של יסמין. נביא תחילה מן הדברים בלשונה, כפי שהופיעו באתר אינדימדיה.

"באוהל הסתבר לי שאני נורא פוגעת באוכלוסיה ושכנראה גרמתי להם טראומות קשות לכל החיים כי היו לי מכנסיים קצרים, הרי ידוע שכל גבר שרואה רגלי אישה נשלח ישירות עם כרטיס חד-כיווני לגיהנום, כי הלו, גוף נשי הוא דבר טמא ומלוכלך ויש לכסות אותו... כמובן שאיש מהכפר עצמו לא אמר לי כלום, אבל נשלחה אלי משלחת של מארגני ההפגנה כדי להתמודד מול איום ה"יסמין". בהתחלה הם הציעו שמישהי תביא לי כפייה שאני אכסה איתה את גופי הטמא ואני אמרתי שלא. ואז הם אמרו לי שאני ממש לא מתחשבת באנשים פה ואמרתי להם שיקפצו, ...-ושאני הורסת את המטרה כי כל הזקנים בכפר חושבים שהאוהל הזה רע כי כל הילדים בכפר באים לשם רק כדי לראות ישראליות כוסיות... אמרו לי שאם אני לא מוכנה ללבוש מכנסיים ארוכים אז אני לא מבינה בכלל את הרעיון בפמיניזם. אז אמרתי להם שזה לא קשור לפמיניזם זה קשור לזה שלאף אחד אין זכות להגיד לי איך להתלבש.. ואז אמרתי להם שאני לא רואה שום הבדל בין לשים רעלה ללשים מכנסיים ארוכים וכל הזמן נלחמתי בדחף חזק לא להוריד את החולצה.. ואז שאלתי אותם אם הם אומרים גם לבנים לא ללכת עם מכנסיים קצרים ואז הם אמרו שכן. (שקרנים) ועכשיו שאלות: איך אנשים שנגד דיכוי מכל סוג מוכנים לדכא אותי ככה? איך זה שלאנשים שכל כך אכפת לא לפגוע באנשים אחרים לא אכפת לפגוע בי?"

השרשורים שנגעו לאירוע באינדימדיה היו ארוכים ורבי התכתשויות. ניתן לסכם את העמדות שהועלו סביב שלש גישות עיקריות.

תיזה

המזדהים - הגישה הפמיניסטית.

על פי גישה זו, זכותה של יסמין לקבוע לעצמה איך תלבש ומה, מתי ואיפה. לאיש אין זכות לפגוע בחופש הבחירה, הביטוי והלבוש. המזדהים עם עמדה זו ראו בהתנהגות החברים השמאלנים ביטוי של שוביניזם גברי. "להלחם בדיכוי של עם זה בסדר, אבל להלחם על הדיכוי שלנו כנשים זה רע". בדרישתם מיסמין לכסות את רגליה הם מתעלמים מדיכוי הנשים בחברה הערבית.

בפורום הועלתה השאלה מהם גבולות הסובלנות שלנו לדיכוי הנשים בחברה הערבית ובשלב מסויים נכרך בדיון גם הדיכוי של ההומואים על ידי הפלסטינים. "יש דברים שאני לא מתכוון לוותר עליהם ולא מתכוון להחליק בשביל ליצור הרגשה נעימה יותר למארחים שלי כמו אי אלימות כדרך חיים או הומואים או זכויות נשים, אני מבין את החשיבות של קוד תרבותי מסויים אבל כשהקוד הקבוצתי הזה מצדיק רצח על כבוד המשפחה או דיכוי של מיעוטים אני אאבק בו"

הטוענים נגד הגישה ה"פמיניסטית" גרסו כי ההתעסקות בשאלות של תרבות וחירויות הפרט אינה רלבנטית כרגע. אין שום פרופורציה בין הדיכוי ממנו סובלים הנשים וההומואים לבין זה שממנו סובלים הפלסטינים - חיים תחת עוני, עוצר ורעב. ליסמין נאמר כי "את יכולה לדרוש מאנשים לכבד את חופש הבחירה שלך בלבוש רק כאשר קיים בינכם שוויון בסיסי כלשהו ואין לך זכות מוסרית לעשות כן כשמדובר באנשים שסובלים מהפרת זכויותיהם הבסיסיות על ידי בני עמך, כלומר כשאת משתתפת בדיכויים". בנשימה זו הובעה גם ביקורת על השמאל. נטען שהשמאלנים חשים שהם עושים טובה לפלסטינים, ששמאלנים סבורים שהם מדגימים ברוב טובם לפלשתינים איך צריכות להיראות נשים משוחררות.

ועל כך אמרה יסמין, "כשאני באה להפגנה אני באה להפגין, אני זה כל הגוף שלי, אם אנשים לא אוהבים חלק ממנו אז זה בעיה שלהם כי אני לא יכולה להשאיר אותם בבית כשאני באה".

אנטי-תיזה:

השוללים - הגישה האנתרופולוגית

הגישה האנתרופולוגית דבקה בקוד של יחסיות תרבותית. על פי רעיון זה כיוון שהערכים והנורמות שונים בכל חברה אין שום טעם והגיון להשוות בין חברה אחת לשניה. ההתנהגות הלגיטימית היחידה היא לכבד את נהגם של בני המקום: לכסות על הזרועות בכניסה למאה שערים, להשיל נעליים בכניסה למסגד, וכדומה.
מחזיקי גישה זו האשימו את יסמין בהתנהגות אדנותית קולוניאליסטית. אי נכונותה להתאים את עצמה למנהג המקום חמור בעיניהם פי כמה מפני שהיא באה מחברה כובשת.
מה שעומד לדעתם בעומק האירוע הוא חוסר נימוס בסיסי. המחיר של חופש הביטוי האישי להפוך את גופה למניפסט פוליטי הוא פגיעה ברגשות הפלסטינים.
ברור לכל שהחברה הפלסטינית היא חברה מסורתית עם אלמנטים תרבותיים, דתיים ושמרנים, בא בלבוש לא הולם זה זלזול במארחים. מחזיקי עמדה זו הודו כי יש דיכוי נשים בחברה הפלסטינית אולם הופעה במכנסיים קצרות אינה בדיוק פעולת העצמה. נשים פמיניסטיות צריכות לגלות סולידריות עם אחיותיהן הפלשתיניות, ללבוש מכנסיים ארוכות ולחפש דרכים שאינן מתנשאות כדי להעצימן.
ועל זה אמרה יסמין:
"לא באתי להתארח באתי להפגין נגד הגדר ואגב, היהודיות שלא לובשות מכנסיים קצרות הן בדיוק אלו שלא תבואנה לאוהל המחאה".

סינטזה :

המסבכים - הגישה הפוסטמודרנית. או פוליטיקה של ריבוי זהויות .

אחרי מספר ימים של ויכוחים בין התרבותיים לפמיניסטיות עלה קול אחר, מורכב יותר. נכון יהיה לקרוא לו הגישה הפוסטמודרנית מפני שהיא מכירה במורכבות של הבעיה ובכך שכולנו מייצגים מספר זהויות. זהויות שהאינטרסים בינהם עלולים להתנגש. בנוסף, גישה זו אינה מנסה לענות על השאלה מה היתה יסמין צריכה לעשות - לעטות כפייה או להשאר עם מכנסיים קצרים. אלא לבדוק מה משקף הויכוח על גבי אינדימדיה?
אלו קני מידה משמשים כדי לקבוע את סדר היום של החשיבות?

אחת המתדיינות המייצגת קול זה כתבה: " דומני שהעובדה שזהות מגדרית קודמת לזהות לאומית אינה זקוקה כלל לאישור, עקרון החלוקה המגדרי קודם מכל בחינה אפשרית לעקרון החלוקה הלאומי, הדתי או לכל עקרון סווג אחר. עלינו לשאול את עצמנו איזו זהות תהיה אפקטיבית יותר עבורנו הן מבחינת המאבק הפמיניסטי והן מבחינת המאבק בכיבוש.
מצדדי עמדה זו הזכירו את הלשון הארסית שהופנתה כנגד כמה מעמיתותינו למאבק ניסיונות ההשתקה הבוטים; השימוש במונחים כמו "היסטריות", "האחיות המצווחות"; הניסיון שלהם לדחוק את המאבק שלנו הצידה לטובת המאבק "החשוב והדחוף" יותר, לדעתם.
כל אלו חושפים את אופייה האמיתי של הפוליטיקה השמאלית בישראל -פוליטיקה גברית, סדרי עדיפות גבריים.

הגישה הפוסט מודרניסטית מתקשה לחרוץ עמדה מפני שלפיה כל הדברים יחסיים ותלויי הקשר. כך למשל מצד אחד ראוי לזכור כי השחרור המיני של האשה המערבית פועל לעיתים גם כנגדה. תופעות כמו פורנוגרפיה וקומודיפיקציה של גוף האשה מתאפשרות בזכות הנורמה של חשיפה וציבוריות הגוף הנשי.
מצד שני , אל לנו להסיק שמשום שאנו מתנגדות שיכסו אותנו ברעלה, בהכרח כך גם מרגישות נשים מוסלמיות.
מצד שלישי כל אשה , פלשתינית ויהודיה היא קרבן של התרבות הגברית הפטריארכלית. זו המעמידה בנחיתות את הנשים. הדיכוי היהודי במובן זה אינו נאור יותר מהדיכוי הגברי. גם בתל אביב היו מזמנים מכנסיה הקצרים של יסמין מבעי הטרדות.

התפיסה של הפרט כאוסף של זהויות אומרת שכאשר אנו מגיעות לזירה הפוליטית כנשים ולא כנשות הכובש אנו מגיעות אליה לא כחלק מהתרבות הדכאנית אלא כקרבנותיה.
במידה רבה מצטרפת הגישה הפוסט מודרנית לגישה הפמיניסטית. מפני שבפריזמה הזאת ישנה זיקה בין המאבק בכיבוש ובדיכוי הפלשתיני לבין הפמיניזם והדיכוי הנשי. "בל נשכח כי העולם כולו, על סכסוכיו ודיכויו , הוא עולם גברי, המנוהל על ידי גברים".
צריך לזכור כי הכיבוש, הלאומיות, המיליטריזם הישראלי אינם חלק מן התרבות שלנו. הם תוצרים מובהקים של תרבות גברית, הכיבוש מחזק פאטריארכיה, דיכוי ואת המרגינליזציה וההשתקה שלנו כנשים. מפרספקטיבה זו המאבק הפמיניסטי הוא מאבק גלובלי שרואה בסכסוכים לאומיים ודתיים משחק גברי שהנפגעות העיקריות שלו הן נשים וילדים".

אז מה כן? מכנסיים קצרות או רעלה? לא זה ולא זה! במשקפיים של גישה זאת הנסיון שלנו צריך להיות ליצור שפה פוליטית שתאפשר לי כאשה וכפמיניסטית להביע סולידריות עם המאבק הפלסטיני נגד הכיבוש.

"יש דברים שאני לא מתכוון לוותר עליהם ולא מתכוון להחליק בשביל ליצור הרגשה נעימה יותר למארחים שלי כמו אי אלימות כדרך חיים או הומואים או זכויות נשים, אני מבין את החשיבות של קוד תרבותי מסויים אבל כשהקוד הקבוצתי הזה מצדיק רצח על כבוד המשפחה או דיכוי של מיעוטים אני אאבק בו"

מינימאל קומפקט מקסימאל אימפקט

מאת: דרור נוימן

מינימל קומפקט היא אולי הלהקה הישראלית הכי מצליחה בחו"ל. בלהקה, שהוקמה ב- 1981 ופעלה עד 1988, היו חברים: סמי בירנבך (שירה), רמי פורטיס (גיטרות), ברי סחרוף (גיטרות), מלכה שפיגל (באס) ומקס פרנקן (תופים). הלהקה יצרה מוזיקה שהושפעה מסגנון הגל החדש, רוק ומוזיקה אותנטית ים תיכונית אשר נתנה ללהקה צליל אוונגרדי מיוחד שמשך את תשומת לב הקהל האירופאי והקנה להם מקום מכובד בחוגי האוונגארד המוסיקלי.

בשנות הפעילות הוציאה הלהקה 11 תקליטים ובהם deadly weapons וraging souls וגם ניגנה לפס קול של סרטים שונים.

הכל החל כאשר בסוף שנות השבעים עבר סמי בירנבך להתגורר באמסטרדם. אחריו הגיעו שאר החברים והקימו את הלהקה שבשנת 81 הוחתמה על ידי חברת התקליטים העצמאית "קרמד" והפיקה להם מיני אלבום ראשון. לאחר מכן החליטו חברי הלהקה כי הגיע הזמן לקחת את עצמם ברצינות ומצאו מתופף, מקס פרנקן. החלום התגשם. סיבוב הופעות באירופה, תקליטים וסיפורים שיספיקו לשנים, ביניהם הריסת חדרי הלבשות, השתכרויות ופרשיית הסמים של סחרוף שגרמה לעיכוב של שנה בפעילות הלהקה. אך בשנת 88, כאשר ניסו את מזלם בארה"ב נתקלו בבעיה כשלא קיבלו ויזה ולא יכלו לנגן שם. בעקבות כך החלו להתפורר החלומות על הצלחה בינלאומית והאכזבה גרמה למתח בין החברים אשר הוביל לפירוק הלהקה.

רמי פורטיס וברי סחרוף התחילו לעבוד על חומר חדש ללהקה בשם foreign affair, וגם עברו לארץ כדי להקליט את אחד האלבומים המשפיעים ברוק הישראלי "סיפורים מהקופסא".

סמי בירנבך המשיך בקריירת המוזיקה אך הפסיק לשיר. כיום הוא מפיק ומתקלט בשם די ג'יי מורפיוס.

מלכה שפיגל התחתנה עם קולין ניומן, מפיק מוזיקלי שהפיק כמה מהאלבומים של מינימל קומפקט. כיום היא מפיקה מוזיקלית בחברה של ניומן.

מקס פרנקן המשיך לגור באמסטרדם ועדיין מנגן מדי פעם אך את מירב זמנו מבלה כפסיכיאטר בבית חולים לחולי נפש שם עבד מזה שנים.

השנה החליטו חברי הלהקה להתאחד לסיבוב הופעות מיוחד שיכלול הופעות בארץ, פסטיבל בפריז והופעות ברחבי אירופה. בירנבך אמר שהרעיון לאיחוד עלה אחרי צילום הסרט "נשמות גועשות" אשר מתעד את פעילות הלהקה ויצא לפני כשנה לסינימטקים בארץ.

ביקורת מאת: נועם

ההופעה הראשונה-מועדון התיאטרון ,יפו-25.11.03

במודעות להופעה הראשונה של הסיבוב היה רשום- חזרה פתוחה. אולי זה היה ניסיון להוריד ציפיות כי כל חברי הלהקה חוץ מברי ופורטיס לא הופיעו מספר שנים על הבמה והיה חשש שהם ישמעו "טיפה חלודים".

לשמחתי בהופעה התברר שלא רק שאין חלודה אלא הלהקה נשמעה כאילו היא מעולם לא התפרקה ואולי אפשר לומר שהם התפרקו וחזרו יותר טובים...

ההופעה אמנם הייתה קצרה (קצת יותר משעה וחצי) אבל האנרגיות היו מטורפות.

מלכה שפיגל הייתה נרגשת כאילו זאת הייתה ההופעה הראשונה בחיים שלה, סמי השתולל לו עם התוף שלו, פורטיס ניסר את הגיטרה שלו ללא הפסקה והזכיר לכולנו למה הוא תמיד יהיה "פורטיס המשוגע" וברי פשוט נראה מאושר, חייך ללא הפסקה (ואפילו רקד בצורה שהלהיבה את כל הקהל), כמעט כאילו הוא מעדיף להיות "רק" הגיטריסט בלהקה ולא ברי הזמר המפורסם.

בהופעה הנפלאה הזאת הובן לכל הקהל שזה לא סתם איחוד של להקה שהייתה גדולה, זה איחוד של אנשים שהבשילו התבגרו ואולי מוכנים יותר למעמד.

מספיק לעקוב אחרי הקריירה של רמי פורטיס וברי סחרוף כדי לדעת כמה הם התפתחו מבחינה מוסיקלית כל אחד בדרכו ולראות את ההשפעה החדשה שהם מביאים ללהקה בתור יוצרים עצמאיים, בוגרים ומפותחים יותר ממה שהם היו בשנות ה-80 והדבר הלא פחות משמעותי זה הפרגון שהיה ניכר בהופעה בין כל החברים. דבר שלא כל כך בלט בעבר ואין ספק שהשנים והשינויים שכל חברי הלהקה עברו גרמו לכך. מי שהיה במועדון התיאטרון ראה לא רק הופעה גדולה אלא גם רגע היסטורי של להקה שהצליחה במקום שבו להקות ישראליות אחרות נכשלו, והראתה איך עושים מוסיקה גדולה שהרלוונטיות שלה לא פוחתת עם השנים.

דרור נוימן ונועם הם חברים בועד המרכזי של בנק"י.

מתוך האתר הרישמי של רמי פורטיס: 4tis.ods.org

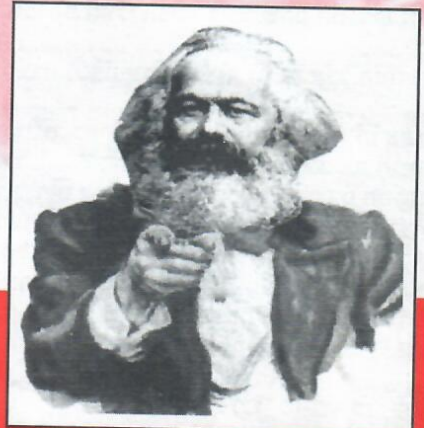
אתר חדש לבנק"י באינטרנט

www.banki-shabiba.org

באתר ניתן למצוא:

- מהדורה מקוונת ואינטראקטיבית של "ספרטקוס"
- פורום דיונים פעיל
- ספרית טקסטים מרקסיסטים בעברית
- מאות קישורים לאתרי שמאל בארץ ובעולם
- גלריית תמונות
- כרונולוגיה מתחלפת של ההיסטוריה הרדיקלית בישראל
- מאמר שבועי בנושא אקטואלי

גולשי כל העולם, הבנסו!

ברית הנוער הקומוניסטי הישראלי

שמאל סוציאליסטי יהודי-ערבי

"נערי בנק"י הם הבוגרים ביותר מבחינה פוליטית - הדיונים שהם מנהלים מצביעים על הבנה של יחסי הכוחות החברתיים וכלכליים במדינה... שיטוט באתר בנק"י מספק את ההוכחה הניצחת למלאכותיות של ההפרדה בין נוער ופוליטיקה. האתר מוכיח שגם בני אדם שנולדו לפני פחות מ- 18 שנה הם יצירים של אותה מערכת פוליטית, והרצון שלהם לשנות או לשמר את אותה מערכת מוצדק לא פחות מרצונם של המבוגרים יותר."

ציטוטים אלו נלקחו מכתבה שנכתבה בעיתון "הארץ" על אתרי תנועות נוער. בנק"י היא המשמרת הצעירה של המפלגה הקומוניסטית הישראלית. בנק"י פועלת על פי ערכים ועקרונות סוציאליסטיים המשקפים את האמונה באנושיות כערך עליון ואת ההתנגדות לכל צורה של ניצול ודיכוי של אדם בידי אדם. התיאוריה המרקסיסטית בה אנו דוגלים, בוחנת את התופעות החברתיות השונות ואת הקשרים בינהן: בין המבנה החברתי לבין השאלות המדיניות, בין האינטרסים הכלכליים לבין השאלות הפוליטיות ומציבה חלופה עקרוני וכוללת למשטר הקיים.

בנק"י היא תנועת הנוער היחידה בישראל המושתת על שוויון ושיתוף פעולה יהודי-ערבי מלא בכל מוסדותיה ופעולותיה. אנו מאמינים כי מדינת ישאל צריכה להיות מדינת כל אזרחיה וכי עתידה ואופייה צריכים להיקבע ביד אזרחיה היהודים והערבים כאחד. בנק"י לוקחת חלק בכל המאבקים להגנת זכויות האדם, נגד אפליה עדתית ומינית, נגד כפייה דתית ונגד הרס הסביבה. כמו כן אנו נאבקים למען מערכת חינוך דמוקרטית והומניסטית, נקייה מסממנים לאומנים, כוחניים ותחרותיים.

רח' כורש 14, כניסה ד', דירה 8, טל': 02-6252657
אתר: http://www.banki-shabiba.org , דוא"ל: info@banki-shabiba.org